

Seppo Tiihonen: **Valtioneuvosto koordinoijana.** Teoria ja käytäntö vuosina 1939—56. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1985. 391 s.

Tiihosen väitöskirjaa on aiheellista kritisoida ainakin kolmesta eri syystä: 1) tutkimuksen kohde on kirjan lukemisen jälkeenkin epäselvä, 2) tutkimusmenetelmän sisällöstä annetaan vain viitteitä ja niiden implikoimaa menetelmää ei juurikaan käytetä, 3) tutkimustuloksina esitetyt johtopäätökset kuvaavat pikemminkin sitä, mistä tutkimuksen olisi tullut lähteä liikkeelle.

Tutkimuksen kohdetta Tiihonen kuvaa kirjansa ensimmäisessä luvussa: »Valtioneuvoston, laajassa merkityksessä, koostuminen ministereistä, ministeriöistä, virkamiehistä ja ministeriöiden organisaatioista edellyttää enemmän tai vähemmän tietoista yhteensovittamista» (s. 1). Ajatuksena on, että valtioneuvosto laajeni voimakkaasti syyskuusta 1939 alkaen ja että organisaation laajuus luo yhteensovittamisen tarvetta. »Tämä tutkimus koskee . . . valtioneuvoston koordinoitinkäytäntöjä ja diskursia vuodesta 1939 lähtien . . . (v)altioneuvostoa tarkastellaan laajassa merkityksessä ministeristönä ja ministeriönä ja tutkimus keskittyy erittelemään valtioneuvoston virallisen päätöksenteon vakiintuneita menettelytapoja, koordinoinnin otaksuttuja hallinnollisia edellytyksiä, seurauksia sekä päätöksenteon valmistelua koskevia käytäntöjä ja diskursseja» (s. 2). Jo tämä määrittely antaa viitteitä siitä, että tutkimus koskee myös jotakin muuta kuin 'valtioneuvoston koordinoitintia'. Kuitenkin tutkimuskohteeseen viitataan toistuvasti 'valtioneuvoston koordinoitintina'. Paras kuvaus Tiihosen tälle käsitteelle antamasta sisällöstä saadaan referoimalla kirjoittajan omia määritelmiä.

Selostaessaan valtiovarainministeriön järjestelyosaston tehtäviä Tiihonen sanoo, että »(v)altioneuvoston rakenneiden kehittäminen on valtiontalouden ohjauksen, talouspoliittisen suunnittelun ja yhteiskuntapolitiittisen suunnittelun ohella eräs valtioneuvoston nykyisistä koordinoitintikeinoista» (s. 2). Viitattaessaan valtioneuvostoon kohdistetun tutkimuksen puutteisiin kirjoittaja kertoo, että tutkimus ei ole kohdistunut »valtioneuvoston koordinoitintiin, valtioneuvoston toimintaa yhdenmukaistavaan tahdonmuodostukseen» (s. 3). Tutkimuskohteen täsmennyistä koskevan jakson Tiihonen aloittaa seuraavasti: »Tutkimuksessa valtioneuvoston koordinoitintia tarkastellaan ohjauksena, joka kohdistuu valtioneuvostoon itseensä sekä valtionhallintoon. Tällöin rajan määrittely valtioneuvoston sisäisen koordinoinnin ja yhteiskuntaan kohdistuvan ohjauksen norminannon, käskyjen sekä kieltojen antamisen välillä on usein vaikea. Tästä vaikeudesta huolimatta tutkimuksessa on koordinoitintia määritelty nimenomaisesti valtioneuvoston sisäiseksi, valtioneuvostoa itseensä ja valtionhallintoa koskevaksi.» (s. 16—17) Puhessaan valtioneuvoston asemasta presidentin päätösten valmistelijana ja toimeenpanovallan haltijana tekijä sanoo

tämän tekevän »ministeristöstä yhteiskuntakehityksen ja julkisen hallinnon keskeisen käytännön koordinoijan, yhteensovittajan» (s. 18). Käsitellessään valtioneuvoston yleisistunnon vahvaa asemaa itsenäistymisen vaiheessa Tiihonen sanoo valtioneuvoston yleisistunnon keskeisyyden olleen syynä siihen, että »valtioneuvosto oli johdettavissa, koordinoitavissa, melko yhdenmukaisesti, koska asioitakin oli kohtuullisesti» (s. 18).

Valtioneuvoston koordinoitintia näyttää siis viittaavan ylipäätensä kaikkeen 'organisaatioyhteyteen' joka voidaan liittää 'valtioneuvostoyhteyteen'. Ehkä kaikkein omituisin logiikka sisältyy kolmanneksi viimeiseen sitaattiin. En pysty ymmärtämään, miksi on vaikeata pitää erillään valtioneuvoston itseensä kohdistama koordinoitintia ja valtioneuvoston yhteiskuntaan kohdistama ohjaus. Toiminnan kohdehan on aivan eri, samaten laadullinen asiayhteys. Ongelma ei voi olla se, että molempia asioita saatetaan käsitellä yhdessä ja samassa historiallisessa dokumentissa ja että niillä on vissi faktuaalinen yhteys. Myöskään en pysty ymmärtämään tekijän ajatuskäännettä — »Tästä vaikeudesta huolimatta . . . koordinoitintia on määritelty nimenomaisesti valtioneuvoston sisäiseksi . . .», sillä itse tutkimuksessa käsitellään laajasti myös yhteiskunnan ohjauksista. Paljastavaa on, että koordinoitintia on täsmennetty valtioneuvoston *toiminnaksi joka koskee sitä itseään ja valtionhallintoa*. Tämä viittaa suoraan siihen, että kyse ei ole vain yhteensovittamisesta vaan yhtä hyvin erilleen saattamisesta (työnjaosta) ja lopulta paljosta muustakin.

Tämä tulee näkyviin luvussa III, jonka otsikko on 'Koordinoitinkäytäntö'. Luku käsittelee nimittäin seuraavia asioita: valtioneuvoston päätöksenteon järjestäminen sodan oloissa (epävirallinen kabinetti), valtioneuvoston päätöksenteon uudistaminen (ohjesääntö 995/43; esim. yleisistunnon ja ministeriöiden toimivallan suhde, johdon ja vastuun järjestäminen ministeriön sisällä, raha-asiaivaliokunnan tehtävät, keskusvirastojen ja ministeriöiden toimialajakko), rationalisointiajattelun tuleminen valtionhallintoon (virastoasiain valtuutetun viran perustaminen, valtioneuvoston rationalisointikomitean esitykset esim. yleisistunnon, oikeusasiain valiokunnan, raha-asiaivaliokunnan tehtävistä ja päätösvallan delegoimisesta ministeriöiden sisällä), valtiontalouden suunnittelu (tulo- ja menoarvion laadinnan muutokset, valtioneuvoston ja Suomen Pankin suhteet, ennakkollisen finanssivalvonnan laajeneminen), talouspoliittinen suunnittelu (taloudellisen neuvottelukunnan, tuotantokomitean, kansantaloudellisen neuvottelukunnan ja talousneuvoston asettaminen; talouspoliittisen suunnitteluneuvoston ja -toimiston perustaminen), työmarkkinoiden sopimusjärjestelmän synty ja palkkasäännöstely. Kyse on pääasiassa valtioneuvoston organisatoristen muutosten valmistelun ja toteutuksen sekä niistä esitettyjen aikalaisarvioiden ja osin valtioneuvoston harjoittaman yhteiskuntapolitiikan ja sitä koskeneen aikalaiskeskustelun kuvaamisesta.

Tutkimuksen menetelmän kannalta olennainen termi

on 'diskurssi'. Jo valtioneuvostoa määritellään Tiihonen alkaa määritellä diskurssia: »(n)ykymässä vakiintuneessa poliittisessa ja hallinnollisessa ajattelussa ja kielenkäytössä, diskurssissa, siitä (valtioneuvostosta — TV) sovelletaan rinnakkaisia ilmauksia . . . » (s. 1). Ensimmäinen luonnehdinta tutkimuksen menetelmästä kuuluu: »(t)ässä tutkimuksessa valtioneuvoston koordinoitua tarkastellaan sitä koskevan »käytännön teoreettisen keskustelun», diskurssin, ja tämän diskurssin perustana olevan ja siinä ilmenevän tiedon perspektiivistä» (s. 3). Tekijä viittaa Ilkka Heiskasen kirjoituksiin 'yhteiskunnan tietorakenteista' ja 'käytännön yhteiskuntateoriasta' ja pitää valtioneuvoston koordinoivaa päätöksentekoa (siis mitä?) tältä kannalta »vareenana, jota tutkimalla voidaan muodostaa tietoa yhteiskunnan kokonaistietorakenteen erästä osasta ja sille perustuvasta käytännön yhteiskuntateorioiden muodostumisesta» (s. 5). Tutkimuksen menetelmään sisältyy myös tutkimuskohteeseen liitetyn mytologian etsiminen. »Erityisesti poliittisessa ja hallinnollisessa toiminnassa syntyy varsinaisen käytännön toiminnan ja sitä ohjaavien toimintakäytäntöjen »perusteluksi» ja »selittelyksi» omaa käytännön teoriaa ja *mytologiaa*» (s. 6). Tekijä täsmentää, että tällöin mytologia ei viittaa »yleiskielen merkityksessä epätotuuteen, vaan se tarkoittaa arvoja, syntyneitä mielikuvia ja symboleja, jotka ovat yksityisten arvostusten ja eri »alakulttuurien» taustalla» (s. 6). Tämä on tutkimuksen ainoa määritelmä mytologiasta (myytti määritellään 'yleiseksi yhteiskuntateorian ja käytännön elementtejä yhdistäväksi kokonaisuudeksi', s. 14); samaten ainoa yleisen tason esittely koko ideasta (viitteessä on mainittu Bromsin ja Gahmbergin artikkeli, Sulkusen artikkeli sekä strukturalisteihin johdettava kirja 'Structuralism and Since!'). Tämä antaa aiheen epäillä käsitteen selitysarvoa.

Tiuhonen täsmentää tutkimuksensa tarkoituksen näiden menetelmällisten huomautusten näkökulmasta: » . . . tarkoituksena on selvittää valtioneuvoston koordinoitukäytäntöjen syntyä ja kehitystä sekä niiden perustaksi käytännöstä kummunnutta ja/tai ulkoa tuotettua tieteellistä teoriaa ja niiden yhdyntymistä käytännön yhteiskuntateoriaksi . . . (l)isäksi pyritään myös selvittämään, mitä ylempään tason mytologiaa valtioneuvoston koordinoitukurssi (pitäneen olla diskurssi — TV) tarkastellun ajanjakson aikana heijastaa ja miten tämä mytologia yhdistää käytännön käytäntöä ja teoriaa ja yhteiskunta-analyysin »teoriaa» ja käytäntöä — tai miten tämä yhteinen mytologia heijastuu niissä kaikissa» (s. 6).

Tutkimusotetta selvittelevässä jaksossa tutkimuksen lähestymistapaa nimitetään diskurssianalyttiseksi ja tiedonpoliittiseksi. Viiteteksti osoittaa tiedonpoliittista lähestymistapaa edustavan Suomessa paitsi Ilkka Heiskasen ja Pertti Ahosen myös Kari Palosen ja Ilmari Susiluodon (lähdeluettelo puhuu tosin Ahti S:sta). Foucault'ita mainitaan 'Tiedonarkeologia' -teos diskurssianalyttisen lähestymistavan perusteoksena, johon on laskujeni mukaan

neljä täysin teknistä viittausta. Foucault'n ajatusten yleinen piiri tulee esille lähinnä Heiskasen ja Ahosen tutkimusten avulla. Mutta koska nämä eivät ole kehitelleet mitään diskurssianalyysin teoreettista systeemiä niin kuin Foucault ja koska heidänkään käyttämiään tutkimusasetelmia ei oteta suoraan malliksi, ei Tiuhosen analyysivälineeksi konkretisoidu mitään muuta kuin joukko yhden lähestymistavan problematisoimattomia perusteesejä. Tiedonpolitiikkaa ei Tiuhonen määrittele lainkaan, se on siten tunnettava lähteiden nojalla ja yhtyy johonkin niissä esitetyistä merkityssälloista. Mitään valitun lähestymistavan mahdollisia heikkoja puolia ei käsitellä.

Tiuhosen huomion kohteena on »valtioneuvoston koordinoitua diskurssin, siis valtioneuvoston koordinoitua koskevan käytännön ajatus- ja puhemaailman (»kokonaiskeskustelun») synty ja kehitys» (s. 12). Tekijä erottaa »käytännön diskurssin» (käytännön toimijoiden keskustelu) ja »tutkimusdiskurssin» (tutkijoiden keskustelu). Tekijä kyllä viittaa (foucault-laisesti) siihen, että näitä diskursseja ohjaavat »diskurssisäännöt ja -käytännöt määräävät sen, mitä . . . tutkimuksissa yleensä saa sanoa» (s. 12—13), mutta mitään syvempää selitystä näiden sääntöjen ja -käytäntöjen luonteesta ei anneta. Siten lukija jää — Foucault'nsa tuntien — odottamaan, että tutkimus paljastaa ne säännöt/säännönmukaisuudet, jotka valtioneuvoston koordinoitua koskevassa diskurssissa ilmenevät ja jotka itse asiassa luovat poliittis-hallinnolliset objektit, subjektit, käsitteet ym. Näitä odotuksia täsmentää tekijän esittämä rajaus: » . . . tyydytään yksinkertaiseen tiedonpoliittiseen tarkasteluun, jossa kohteena ovat nimenomaan käytännön tiedon ja tutkimuksellisen tiedon keskinäisyydet ja näiden merkitys itse valtioneuvoston koordinoimisessa sekä sen muodostumisessa» (s. 14). Tiuhosen mukaan tutkitaan sitä, missä määrin käytäntö ja teoria ovat »ruokkineet» toisiaan. Tutkimustehtävä sisältää kolme selvityskohdetta: 1) koordinoitukäytäntöjen muutos (käytännön diskurssi) perusteluineen (oma poliittis-hallinnollinen teoria), 2) koordinoitua koskevan yhteiskuntatieteellisen ajattelun muutos (tutkimusdiskurssi) ja sen ilmeneminen koordinaatioissa, 3) koordinoitua muutos käytännön ja vakiintuneen diskurssin tasolla.

Tiuhosen käsitystä diskurssianalyysin ja tekstin suhteesta osoittaa hänen kysymyksensä, »missä määrin diskurssianalyttisesti suuntautuneen tutkimuksen tulisi kohdistua pelkästään teksteihin — ilmaisulliseen diskurssiin — ja missä määrin se voi ja saa turvautua myös »historiallisesti määriteltyjen» tapahtumien (events) erittelyyn ja analyysiin» (s. 20). Hänen ratkaisunsa on, että diskurssianalyysin »tutkimuskohteina» voivat olla dokumenttien synty, selvät päätökset, varsinaisten tekstien ohella (s. 21). Herää kysymys, eivätkö dokumentit ole varsinaisia tekstejä, vaikka itse toiminta diskurssiksi tai tekstiksi käsitettynä ei olisikaan. Alaviitteessä tekijä täsmentää, että historialliset tapaussarjat »indeksoidaan» viittauksilla ta-

pahtumassa toimineiden henkilöiden kirjallisiin ilmaisuihin. Kyse on siis lopulta tekstianalyysistä myös näiden lähteiden osalta. Tässä yhteydessä olisi kannattanut ottaa esiin foucault-lainen jako diskursiivisiin ja ei-diskursiivisiin käytäntöihin ja pohtia, onko tutkijalla mitään mahdollisuuksia olla yhteydessä vuosien 1939–56 ei-diskursiivisiin käytäntöihin.

Tekijä siirtyy käyttämään menetelmäänsä luvussa III (Koordinoitikäytäntö). Tiihoslainen tulkinta diskurssi-analyysin ja diskurssi-analyytikon metodologisista ja epistemologisista sitoumuksista tulee esiin seuraavassa: »Käytäntöjen kehitystä luonnostellaan lähinnä tapahtuma-analyysinä, joka koskee käytäntöjen muutospeisteitä . . . (v)arsinainen tekstianalyysi, koordinoitua koskevien ilmausten (puheenvuorojen ja dokumenttien) analyysi on limitetty käytäntöjen muutospeisteitä koskevan tarkastelun väliin . . . (s)ekä tapahtumien että tekstien esittely ja erittely pyritään pitämään mahdollisimman puhtaana tutkijan syy-yhteystulkinnosta . . . (t)apahtumat on pyritty pitämään tulkinnoista vapaana, jotta diskurssin osapuolten oma näkemys ja tulkinta niistä nousisi selvemmin esiin varsinaisten ilmausten ja dokumenttien erittelyssä ilman tutkijan omaa mahdollisesti »harhauttavaa» tulkintaa . . . (i)tse käytäntöjen ja ilmaistun diskurssin erittelyssä ei tehdä voimakkaita tulkintoja, vaan pyritään yksityiskohtaiseen ja mahdollisimman vivahderikkaaseen tarkasteluun» (s. 22). On vaikea väistää johtopäätöstä, että kyse on tavanomaisesta objektivistis-empiristisestä tutkimusotteesta, joka lainalaisuuksia etsiessään tunnetaan myös positivismina. Lisäksi: Miten kirjallisessa tutkimusaineistossa voidaan pitää erillään varsinainen tekstianalyysi ja tapahtuma-analyysi? Miten edes varsinainen tekstianalyysi on mahdollista siten, että tutkija tulkitsee mahdollisimman vähän? Missä on Heiskasen, Ahosen tai Foucault'n diskurssi-analyysi? Missä on diskursiivisten muodostumien subjekteja ja objekteja luova 'itseliikunta', missä subjektin ja objektin sulkeistaminen?

Koordinoitikäytäntöä koskeva luku väitöskirjassa on 'normaalina historiankirjoitusta', ts. dokumenttien sisällön kuvaamista dokumenttien sisältämien ilmiöiden satumisjärjestyksessä. Luku on kirjan laajin, 168 sivua (43 %). Tekijä kyllä lupaa, että »tutkimuksen varsinainen tulkinnallinen anti» sisältyy lukuun V. Katsotaan kuitenkin ensin luku IV.

Tässä luvussa Tiihonen käy läpi koordinoitikeskustelun »teoreettista haaraa», ajankohdan yhteiskuntateoreettista diskurssia. Hän haluaa erottautua perinteisestä historiankirjoittajasta siinä, että ottaa mukaan myös keskustelua, joka ei ole ottanut kantaa valtioneuvoston koordinoitkysymyksiin (siis mihin?) tai joka ei ole suorasti tai epäsuorasti vaikuttanut siihen (s. 22). Tätä hän puolustele sillä, että diskurssi-analyysin yhteydessä ko. tiukka rajaus saattaisi estää »sen »tietoperustan» yleisen luonteen hahmottamista, mistä käsin yhteiskuntatieteet ovat vaikuttaneet käytäntöön» (s. 22). Perustelu on hyvä. On-

gelmana on vain se, ettei mitään systemaattista tietoperustakäytäntöä ole mahdollista rakentaa 'valtioneuvoston koordinoitinnin' avulla, koska se jää sekä käsitteellisenä ideana että ilmiöalueena liian yleispiirteiseksi ja laadullisesti heterogeeniseksi, epäselväksi.

Tämä käy hyvin esiin myös luvusta V, jossa käydään läpi hallinto-oikeuden, taloustieteiden, sosiaalipolitiikan ja yleisen valtio-opin tutkimuksen juuria ennen tutkimusajankohtaa ja 'kaikkea kuhunkin tieteenalaan liittyvää' tutkimusajankohtana. Kyse on kunkin tieteenalan yleisestittelystä, joka kattaa erilaiset teoreettiset ismit, tiedemiesgallerian, tutkijoiden osallistumisen valtion roolia ja yhteiskunta- ja talouspolitiikan sisältöä, valtiolinten keskinäisyyhteitä ja julkisen hallinnon toimintaperiaatteita ja organisaatioita koskevaan keskusteluun ja tutkimukseen. Lähteinä ovat ko. tieteenalojen nykyisten edustajien arvot ja osin aikalaistekstit, joita referoidaan mutta ei analysoida. Lopputulos on, että hallinto-oikeutta ja osin taloustieteitä lukuunottamatta mikään mainituista tieteenaloista ei luonut »tutkimuksellista valtioneuvoston koordinoitidiskurssia» tutkimusajankohtana — tämä johtopäätös edellyttää kuitenkin lukijan omaa aktiivisuutta, koska selviä lopputuloksia ei esitetä. Syynä lienee juuri se, että tutkimuskohteen epämääräisyys jättää epäselväksi, mitä johtopäätökset tarkasti ottaen voisivat koskea. On mielestäni harhaanjohtavaa puhua valtioneuvoston koordinoitinnista esimerkiksi silloin, kun kyse on ylimpien valtiolinten työnjaosta tai siitä mitä tehtäviä valtio ylipäänsä hoitaa suhteessa kansalaisyhteiskuntaan. Tässä suhteessa joko kieli konstituoi todellisuutta tai todellisuus kieltä: emme voi määrittellä valtioneuvoston koordinoitinnin mitä tahansa.

Luvussa V Tiihonen lupaa niveltää yhteen hallinnon koordinoitikäytännöt (miksi nyt vain hallinnon?) ja yhteiskuntatutkimuksen esittämän yhteiskuntateorian sekä liittää nämä käytännöt ja teoriat vallinneeseen käytännön yhteiskuntateoriaan ja sitä koskeviin myytteihin. Sotaa edeltävänä aikana koordinoitikäytäntöä luonnehti legalismi, yhteiskunta-analyysia korostettu oikeusvaltio-ideologia, ja käytännön yhteiskuntateorian myyttinä oli oikeusvaltio. Sodan aikana koordinoitikäytäntöä luonnehti keskittäminen, yhteiskunta-analyysia käytännönläheinen yhteiskunta- ja hallinto-ongelmien ratkaiseminen, vallitsevina myyteinä olivat sotatila, kriisi ja kansallinen yksimielisyys. Sodan jälkeen koordinoitikäytännössä alkoivat taloudelliset näkökohdat tulla määrääviksi, yhteiskunta-analyysi keskittyi yhteiskunnan rakentamiseen ja hyvinvointivaltion luonnosteluun, myyteinä olivat jälleenrakennuksen ihme ja uuden aikaistuminen.

Tämä jäsenitys antaa jo viitteitä siitä, mitä Tiihosen periaatteessa hedelmällisestä tutkimusasetelmasta voi saada irti. Koko teos olisikin kannattanut kirjoittaa niin, että tiedettä ja käytäntöä olisi analysoitu jatkuvasti rinnakkain. Tämä olisi pakottanut analyysiin, joka nyt jää paljolti tekemättä. Luku V on 22 sivua ja kirjan päättävä

johtopäätösluku VI vain 4 sivua. Samalla olisi huomio kiinnittynyt enemmän analyysivälineisiin, tutkimusmenetelmään. Luvun V johtopäätökset jäävät nyt vaille kunnollisia perusteluja. Mistään Tiihosen lähteiden implikoimista diskursiivista säännöistä/säännönmukaisuuksista ei mielestäni ole kysymys. Johtopäätöksiin riittää pelkkä arkijärki, koska ne nojaavat suoraan useimmin käsiteltyjen asiakokonaisuuksien nimiin. Vaikka (foucault-laiseen) diskurssianalyysiin ei kuulu fenomenologis-hermeneuttinen tulkinta, merkitsee siinäkin 'pinnan alle' meneminen tulkinnallista riippumattomuutta vain formaalisella tasolla esiin työntyvistä toistuvuuksista. Väitän, että kyseisten lukujen kirjoittamisen edellytyksenä ei ole diskurssianalyttinen kehikko. Jos liitämme sanan diskurssi toistuvien puheenaiheiden yhteyteen, emme tee diskurssianalyysia. Tutkimus edellyttää käsitteen, propositionaalisen idean soveltamista, pelkkä sanalla nimeäminen ei riitä. Sama koskee Tiihosen esittämiä myyttejä. Kun nimeämme jonkin asian myytkiksi, emme selitä sitä, jos emme samalla kerro, mitä myytti on teoreettisena käsitteenä, ts. esitä teoriaa myyteistä. Tutkimus olisi hyötynyt paljon, jos tekijä olisi sisällyttänyt menetelmäänsä myös itse tutkimuskohdetta koskevia, sisällöllisiä teorioita mm. politiikasta, taloudesta ja hallinnosta, sillä diskurssianalyysi sellaisenaan on vain formaalinen — vaikkakin samalla myös tietyt sosiaaliantologiset ja epitemologiset sitoumukset täyttävä — näkökulma, jonka kyky nostaa esiin substantiaalisesti mielenkiintoisia asioita perustuu aina johonkin substantiaaliseen välineistöön. *Ilman sisällöllistä teoriaa tutkimuskohteesta diskurssianalyysi on vain tekstipinnan uudelleenmuotoilua hihasta vedettyjen luokitusten avulla.* Tiihosen johtopäätökset esimerkiksi myyttien merkityksestä koordinoitikäytäntöjen muotoutumiselle ja oikeuttamiselle ovat sisällöllisiä, mutta ne eivät ole minkään julkituodun myyttejä koskevan lähestymistavan tuottamia.

Luvun VI alussa esitetty kronologinen taulukko mytologiasta, koordinoinnin hallinto- ja tutkimuskäytännöstä, koordinoinnin areenoista (so. valtioneuvoston yleisistunto ja vähitellen lisääntyvät erilaiset neuvostot ja valiokunnat), erilaisista koordinoitidiskursseista (oikeus- turva legalismin pohjalta, rationalisointi sotatalouden, säännöstelytalouden tai talouspolitiikan perusteilta), yhteiskunta-analyseista (liberalistinen valtioteoria, kriisihallinto, säännöstelytalous, yhteishyvän valtio jne.) sekä keskeisistä diskurssien kehittäjistä (Ståhlberg, Suviranta, Kekkonen, Kastari, Leppo jne.) kuvaa pikemminkin alullaan olevan tutkimuksen *lähtökohtaa* kuin jo tehdyn tutkimuksen *lopputulosta*. Tietenkin toiset tutkijat jatkavat aina toisten tuloksista, mutta tässä on kyse pääosin arkijärjellä tehdystä ilmiöiden systematisointirytyksestä, joka vasta herättää mielenkiinnon niiden tieteellistä selittämistä kohtaan. Tämä on se pinta, jonka alle tulisi päästä.

Historiatieteellinen selittäminen on erilaista kuin yh-

teiskuntatieteellinen. Diskurssianalyysi menee jälkimäisen puolelle ja jää Tiihoselta vaativassa mielessä tekemättä. Terminologinen ailahtelevaisuus ja monentasoisen huolimattomuus taas murentaa tutkimuksen historiatieteellistä pätevyyttä ja panee yleensä epäilemään sitä. Tällä viittaa terminologiseen epäjohtonmukaisuuteen (esim. myyttien nimet eivät pysy samoina eikä nimityksistä perustella), paikoin käsittämättömään kielenkäyttöön (»Huoltohallinnossa noudatettu organisoitijärjestelmä perustui mm. sosiaalipoliittisessa ajattelussa ennen sotaa jo siihen, että valtionhallinnon keskeiset virkamiehet olivat omaksuneet sen» s. 251), viittaamiseen toistuvasti Allardtin tutkimuksiin 1975 ja 1983, joita ei kuitenkaan löydy lähdeluettelosta, vetoamiseen dokumentoimattomaan yleiseen mielipiteeseen (»Toisaalta katsotaan, että sodan jälkeen julkisista menoista» . . . s. 27; »A.K. Cajanderin hallituksen poliittisen pohjan . . . on katsottu tuoneen . . .» s. 44; »Tehokkuutta perusteltiin ulkomaisilla esikuvilla . . .» s. 99), alaviitteeseen jota ei löydy (s. 210) jne.

Tutkimusta vaivaa niin monentasoisen jäsentymättömyys, että siitä on hyvin vaikea esittää kritiikkiä, jonka oikeuttaisi kritiikin itsensä johdonmukaisuus — kunnolliseen kriittiseen vasta-argumentaatioon ei löydy 'samana pysyvää' kohdetta. Kaikesta huolimatta tutkimus kertoo meille jotakin, jonka esiinkaivaminen on työläämpää kuin Tiihosen tutkimuksen lukeminen. Tämä koskee yksinkertaisesti sitä, mitä tietyllä ilmiöalueella on erilaisten dokumenttien mukaan tapahtunut. Kaiken taustalla olevan teoreettisen, tieteellisen sanoman selvittäminen on kuitenkin lukijalle aivan liian hankalaa. Tutkimuksen käsitteellisen inkohereensin mittaamisessa oikean asteikon löytäminen on ainakin minulle ongelma. Kuinka villiä saa 'villikkään diskurssi' olla?

TURO VIRTANEN

Jouko Matilainen (toim.): **Puolue, valtio ja edustuksellinen demokratia.** Pekka Nyholmille omistettu juhlaKirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 56. Jyväskylä 1986. XII + 144 s.

Kahdeksan Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteen apulaisprofessorin Pekka Nyholmin työtoveria ja ystävää on uusimman politiikan tutkimukseen liittyvän juhlaKirjan takana, jolla on haluttu tervehtiä tätä viime keväänä 60 vuoden ikään ehtinyttä, pitkän tutkijauran jo tehnyttä tiedemiestä ja opettajaa. Nämä Jyväskylän ja Tampereen kollegat mukaan luettuina onnittelijoita on »tabula gratulatoriaan» liittynyt lähemmä sata, ja sen ulkopuolelta voinee heidän ajatuksiinsa vielä yhtyä moni muukin, kuten esim. tämän kirjoittaja. Muissakin yliopistoissa ja korkeakouluissa kuten myös Suomen Akatemiassa hänen tun-

nollinen ja monipuolinen toimintansa on näkynyt lähes 30 vuoden ajan.

Juhlakirjan sisältöä ei välttämättä aina ole suunniteltu ko. henkilön tutkimusintressien ympärille, niin ei nykyään, mutta hyvin monet artikkelista näin tekevät kosketellessaan erityisesti eduskuntaa perinteisen edustuksellisen järjestelmän ilmentymänä. Kytkenät hallitukseen (yhteiskunnalliseen ohjaukseen) ja ryhmäsuhteisiin (puolueisiin ja eturyhmiin) jäävät etäisemmiksi, mutta kauaksi Nyholmin tutkimuskohteista siinä mielessä eivät jää myöskään muut analyysit. Siten teoksen otsikko ja sen sisältökin kuvastavat Nyholmin tutkijaprofiilia, jota teoksen toimittaja Jouko Matilainen ja Kari Palonen esittelevät ensimmäisessä artikkelissa.

Osa artikkelista on »uudelleen lämmiteltyjä» esityksiä aikaisemmista yhteyksistä, mm. väitöskirjoista, joiden esittelemiseen laajemmalle yleisölle näin samalla tarjoutuu hyvä tilaisuus. Kiinnostavimmilta artikkelista kuitenkin tuntuvat ne kirjoitukset, joissa teemat ilmeisesti on nimenomaan valittu tätä tarkoitusta varten (samalla niiden takana ymmärrettävästi kyllä ovat korkeimmilla akateemisilla tuoleilla istuvat, eli Olavi Borg, Risto Sankio ja Kari Palonen). Muuan esityksistä ei parilla lukemisella ja teokseen liitettyjen lyhennelmien avulla tämän kirjoittajalle vielä »auennut», mutta kirjoittajakunta edustaakin omilta intresseiltään varsin laajaa aihealuetta, minkä lisäksi ajatukset saattavat olla vielä kehittelyasteella.

Olavi Borgin artikkeli *Edustuksellisen demokratian teoria ja käytäntö* paneutuu vanhaan mutta aina ajankohtaiseen asiaan. Lähtökohtana on tuore sovellutus, Tampereen kaupunginvaltuuston sos. dem. ryhmän tilanne käsiteltäessä apulaiskaupunginjohtajan valitsemista puolueen kunnallisjärjestön tahdon vastaisesti, mutta esille tulevat myös toisen tason, eduskunta-areenan vastaavat ongelmat (ks. Borgin esitystä eduskunnan historiategoksesa). Erilaisista edustuksellisuuden omaksumiseen vaikuttaneista tekijöistä Borg siirtyy pohtimaan erilaisia edustamisen tapoja, yksilöllisen tai kollektiivisen, nykyaikana osuvimmin sanottuna korporatiivisen edustamisen tulintoja. Hän katsoo ryhmäpäätösten kuvastavan paluuta vanhaan ja viittaa tässä mm. kamareittain tapahtuneeseen äänestämiseen säädyissä, mutta nykyaikain voisi löytää vastaavanlaista käytäntöä (osavaltioittain tai vaalipiireittäin). Rouseaulaista itsehallintoajatusta Borg löytää vaihtoehtoliikkeistä (miten siihen sitten sopivat Palosen omassa artikkelissaan esittelemät saksalaisten »vihreiden» erilaiset ajatukset?).

Tyypiesimerkki edustuksellisuuden omaperäisestä soveltajasta on Edmund Burke. Hänen jakonsa virtuaaliseen (»todelliseen») ja aktuaaliseen edustukseen saa kuitenkin luonnehdinnan, joka tuntuu harhaanjohtavalta. Borg oli aikaisemmin viitannut myös Stevensonin jakoon, jossa aktuaalinen puolestaan sai suomennoksen »todellinen». Mielestäni virtuaalisen edustuksen vastineeksi oli-

sikin paremmin sopinut »aito», »idealistinen» tms. vapaan mandaatin pohjalta lähtevä sovellutus, joka ei olisi kirjaimellista tietyn vaalipiirin valitsijoiden edustamista vaan yleispiirteistä »sielujen sympatiaa» eli harmonista »koko kansan edustamista», jollaisen ihannoijana Burke juuri tunnetaan. Konkreettinen todellisuus saattaa siten tulla esille vaaleissa kuten Burkella itsellään!

Omalta kannaltaan edustuksellisuutta lähestyy myös Kari Palonen arvioidessaan länsisaksalaisten »Vihreiden» käymää debattia rotaatioperiaatteen soveltamisen edusta ja haitoista liittopäivillä. Samalla hän tarkastelee, millaista käsitystä politiikasta esitetyt argumentit kuvastavat. Lukija puolestaan saa tietenkin olla tarkka käsitteiden oikein ymmärtämisestä pysyäkseen ajatuksen mukana, sillä Palosella on — vaikka hän ei siitä aina tarpeeksi varoita — oma, kansanvaltainen tulkintansa »politiikasta» ja »politisovasta». Tilannetta ei juuri helpota sekään, että myös »parlamentarismi» (väliin sentään »parlamentaarinen politiikka») tarkoittaa osallistumista parlamentin työhön »muun politiikan» vastakohtana.

Pääotsikko *»Liikaa» vai »ei tarpeeksi» politiikkaa parlamentissa?* tältä pohjalta merkitsee tulkintaa siitä, missä määrin vihreät rotaatiolla arvelevat voivansa muuttaa politiikkaa niin, että tuloksena olisi vähemmän itsenäistä, valitsijain tahdosta poikkeavaa politiikkaa, vähemmän ammattipoliitikkoja, ehkä vain »postinkantajafunktio», mutta useammille mahdollisuus vuorolla päästä kohentamaan politiikan taitoaan ja tuomaan kokemuksellaan »ulkoparlamentarisesta» politiikasta uutta parlamenttityöhön jne. Argumentit kuvastavat pyrkimystä kontrolloida parlamenttipolitiikkaa ulkoapäin ja vastustaa poliitikkojen pyrkimystä monopolisoida politiikka (politisova argumentti: »vain »valtaamalla politiikka poliitikoilta» parlamentti voidaan »politisoida»). Siten myös kavennettaisiin parlamentin ja muiden ihmisten politiikantekomahdollisuuksien välistä eroa. Todistamatta kuitenkin jää, että väite politiikan monopolisoimisesta pitää (yhä) paikkansa enempää kuin sekään, että kansalaisten tekoja ja suoraa toimintaa pidettäisiin (enää) epäpoliittisina tai politiikan vastaisina (Palosta jonkin verran tuntien ei yllätys olisi, vaikka kärjistäminen olisi jälleen aivan tahallista!).

»Vihreiden» omassakin osallistumisessa vaaraksi saattavat tulla ammattimaistumisongelmat, hätköiminen toimenpiteisiin ehtimiseksi »omalla vuorolla», diletanttimaisuus, integroituminen systeemiin tms. Toisaalta vihreiden vaikutus saattaisi päin vastoin koitua »parlamentarismia elvyttäväksi» tekijäksikin.

Palosen vihreiden omista kannanotoista (vähemmän tieteellisistä lähteistä) kokoama analyysi on kokonaisuutena mielenkiintoinen puheenvuoro edustuksellisuuden erikoisesta sovellutuksesta. Kuten sanottu, melko vaikea saattaa kuitenkin olla seurata ajatuksenjuoksua, ja nimenomaan tässä tapauksessa en usko artikkelin lyhennelmän olevan sellaisenaan lainkaan ymmärrettävissä! Vielä vai-

keaselkoisempi on Kyösti Pekosen artikkeli *Modernin parlamentaarisen politiikan edustuksellisuuden ongelma erityisesti hallinnon näkökulmasta tarkasteltuna*, joka saman terminologian lisäksi edellyttää perehtymistä mm. diskursusi- ja tekstianalyysiin. Edustuksellisuus on mukana siinäkin, mutta selvästi painottuneena edustamisen ongelmaan hallinnossa, sitä paitsi sekin vielä kielen, puheen ja symbolien näkökulmasta. »Sukulaisuus» Palosen käsitteistöön heijastuu myös viittauksessa tämän ajatukseen politiikan ja hallinnon »soveltamattomasta vastakohtaisuudesta»; kirjaimellisesti otettuna tämä kuvastaisi paluuta vanhaan tulkintaan, joka olisi 15 vuotta sitten aiheuttanut »radikaalien» taholta kritiikkiä (hallintohan on pitkään nähty ikäänkuin politiikan jatkeena).

Risto Sänkiahon *Puolue, valtio, kansalainen* esittelee tutkijoiden (Raschke, v. Beyme, Hirsch) analyysejä politiikan kehityksestä, jonka on katsottu johtaneen laajalaaiseen puoluepoliittiseen kriisiin ja saattaneen puolueet uudenlaisten ristiriitojen edessä uudelleenorientoitumisen eteen. Poliittisen vieraantuneisuuden yleistymisen tuli esille myös Pesosen ja Sänkiahon tutkimuksessa (1979) kansalaisten suhtautumisesta poliittiseen järjestelmään. Äänestäjät jaettiin silloin kokemiensa vaikutusmahdollisuuksien perusteella alamaisiin ja kansalaisiin sekä soinnin osallistumisen ja protestivalmiuden mukaan osallistumistyyppiin.

Selkeä katsaus näihin aikaisempiin tutkimuksiin ja niiden tuloksiin toimii johdatuksena uuden haastatteluaineiston käsittelylle (vuodelta 1984). Äänestäjät jaotellaan poliittisten asenteiden perusteella (perusteina puoluekriittisyys, puoluejärjestelmän toimivuus ja poliittinen luottamus) 8 ryhmään. Tarkasteltaessa äänestäjien suhtautumista poliittiseen toimintaan, erilaisten osallistumismuotojen tehokkuuteen ja kunnallispoliittisiin tavoitteisiin sekä heidän arviointiaan hallituksen toimenpiteistä ei kuitenkaan — ainakaan vielä — saada esille suoraviivaisia tuloksia.

Kovin paljon uutta teemoistaan eivät tuota loputkaan neljä artikkelia. Vilho Harle ikään kuin luonnostelee johtamalleen rauhan- ja konfliktitutkimuslaitokselle profiilia korostamalla, että *Rauhantutkimus ei ole soveltavaa tiedettä*. Varsin voimakkaasti hän perustelee teesiään, ettei sovellettavuuden vaatimus (enää) sovi rauhantutkimukselle, se ei ole mahdollista eikä toivottavaakaan. Harlen perustelut vaatimuksensa tueksi eivät kuitenkaan tunnu kovin vakuuttavilta. Yhtä hyvin voitaisiin väittää, ettei sovellettavuus käy muillekaan tieteille. Hän väittää esim., että ajankohtainen, sovellettavissa oleva tieto vain vahvistaa olemassa olevia käsityksiä eikä kykene vaikuttamaan muutoin kuin korkeintaan »ylittämällä sovellettavuuden». Yhteiskuntatieteiden puolelta voisi itse palauttaa mieleen esim. tilanteen, jossa valtiosääntöuudistuksen perustaksi tarvittavien tutkimustulosten puutetta suostaan jouduttiin valitsemaan.

Toivo Nygårdin ja Jouko Matilaisen kirjoitukset pe-

rustuvat aikaisempiin julkaisuihin, heidän tapauksessaan väitöskirjoihin muutaman vuoden takaa. Nygård käsittelee *Lapuan liikkeen sisäistä kehitystä ja toimintamenetelmiä* korostaen merkitystä, joka oli maltillisella suhtautumisella liikkeen toimintaan (mainitsematta esimerkkinä kuitenkin presidentti Svinhufvudin tunnettua radiopuhetta). Matilaisen teemana on *Eduskunnan rooli puolustuspoliittisessa päätöksenteossa*, joka väitöskirjan katkautena aikana (1945—78) osoittautui vähäiseksi. Keskustelu teemasta tosin alkoi lisääntyä 1970-luvulla (siinä mielessä kai on ymmärrettävää, ettei Matilainen lainkaan viittaa tässä esityksessä Vilho Tervasmäen väitöskirjaan vuodelta 1964). Eduskunnan asemaan eivät esim. vaatimukset valvontavallan lisäämisestä (erityisesti ääriyhteisötoiminnan taholta) ole kuitenkaan tuoneet muutoksia. Perehtymisestä myöhempien valtiopäivien asiakirjoihin ei näytä saadun uutta informaatiota.

Päätösartikkeli vie keskustelun pois valtiollisista instituutioista mutta ei Pekka Nyholmin mielenkiinnon kohteista. Jukka Kanervan lähtökohtana on Yrjö Ahmavaaran vanha analyysi 10 vuoden takaa, mutta hän ottaa sen tarkasteltavaksi teknologisen kehityksen tarjoamassa uudessa valossa *Demokratisoinnin ehdot Yrjö Ahmavaaran Yhteiskuntakybernetikassa*. Kysymyksessä on teesi, jonka mukaan yhteiskunnan demokratisointi ja säilyminen riippuu lisäarvon syntymisestä ja investoimisesta valtahierarkian purkamiseen tai informaatioprosessin vapauttamiseen. Kanerva pitää perusideaa demokratisoinnin ja informaation »vapauttamisen» vaihtoehtoisuudesta mielekkäänä, mutta antaa sille toisenlaisen historiallisen tulkinnan. Valtaa ja tietoa ei hänen mukaansa voida pitää toisiaan korvaavina vaan toisiaan tuottavina toimintoina; minne purettava valtapotentiaali muka liukenisi? Sen sijaan, että investoitaisiin demokratisointiin, yhteiskuntakehitys näyttää johtavan informaatioprosessin leviämiseen, uusiin valtarakenteisiin, infokratian voimistamiseen.

Kokonaisuutena *Valtio, puolue ja edustuksellinen järjestelmä* jää hieman epätasaiseksi, paikoin vaikeaselkoiseksi (myös sinänsä tarpeellisissa lyhennelmissä, sekä suomeksi että englanniksi, näyttää tulleen joitain selviä virhetulkintoja). Teos riittää kuitenkin antamaan hyvän kuvan kahden yliopiston tutkijaresurssista.

MARTTI NOPONEN

Ari Salminen: Yksityinen, julkinen ja markkinatalous. Gaudeamus, Helsinki 1986, 111 s.

Kesällä 1986 Ranskan johtajat olivat ilmiriidassa. Mikä näin kuumensi välejä? Yksityistäminen. Chiracin johtama hallitus hyväksyi talouselämän kansallistetun sektorin yksityistämistä koskevan toimeenpanoasetuksen. Heti perään presidentti Mitterand kuitenkin julisti, ettei hän

allekirjoita asetusta. Kyseessä oli paitsi juridinen pulma myös syvä periaatteellinen erimielisyys siitä, kuinka pitkälle valtion roolin tulee ulottua.

Tämä episodi ei sisälly Ari Salmisen kirjaseen »Yksityinen, julkinen ja markkinatalous». Sen sijaan siihen sisältyy erittelyä tilanteen taustasta, valtiollistamisen voimistamisesta Mitterandin presidenttikauden alussa. Toisena esimerkkinä Salmisella on Isonsa-Britanniassa toteutunut yksityistäminen Thatcherin aikana. Näiden esimerkkien avulla tulkitaan yleisempiä yksityistämiseksi ja yhteiskunnallistamiseksi nimettyjä ideaalimalleja — joiden kautta lopuksi päästään vähän Suomeenkin.

Yksityistämisen teoreettisena ja ideologisena lähteenä Salminen näkee individualismin ja liberalismiin. Nykyisin tämä aate esiintyy kaiken valtiollisen ja byrokraattisen ankarana kritiikkinä. Strategiaksi muutettuna tämä merkitsee, että kollektiivihyödykkeiden tuotannossa vähennetään ratkaisevasti julkisen sektorin osuutta ja että markkinaperiaatetta ja vapaaehtoista toimintaa kannustetaan. Selvimmäksi sovellukseksi yksityistämisen ideologiasta ja strategiasta kirjassaan nostetaan thatcherismi.

Miksi sitten thatcherismi sai tuulta purjeisiinsa Isonsa-Britanniassa, joka on kuulunut kehittyneimpiin hyvinvointivaltioihin? Salmisen vastaus ei ole kovin kiteytynyt. Lähinnä vastausta etsitään Ison-Britannian talousmahdin taantumisesta ja ammattiyhdistysliikkeen voiman vaikutuksesta tähän talouskehitykseen.

Thatcherilla yksityistäminen ei ole jäänyt puheeksi, vaan hän on ainakin pyrkinyt toteuttamaan sitä laajalaisesti. Julkisen sektorin henkilöstön suhteellinen osuus on laskenut, sosiaalietuuksiin on puututtu, valtionyhtiöitä on yksityistetty kokonaan tai osaksi ja ammattiyhdistysliikkeen pohjaa on murennettu. Voidaan siis osoittaa yksityistämisen edenneen. Silti esitetyt tiedot kertovat myös, että veroaste, julkisten menojen bruttokansantuoteosuus, jopa sosiaali- ja kulttuuritehtävien meno-osuus nousivat vuosina 1979–83. Tässä on selvä ristiriita, johon Salminen ei kiinnitä riittävästi huomiota.

Yhteiskunnallistaminen on Salmisen mukaan yksityistämisen vastakohta, valtion roolin vahvistamista. (Miksi sitä ei nimetä valtiollistamiseksi — nyt yhteiskunta ja valtio tuntuvat jälleen sekoittuvan!) Sille ei löydy yhtä yhtenäistä teoreettista perustaa kuin yksityistämislle, vaan juuria on haettava marxismista, sosialidemokratiasista ja niiden yhdistämisestä. Käytännön esimerkkinä on Ranskan mitterandismi, joka aatteellisesti kytkee desentralismin ja kansallistamisen yhteen.

Mitterandismin nousun syistä mainitaan varsin kapeasti vain aikaisempi kansallistamisen perinne Ranskassa. Mitterandin (ja sosialistihallituksen) aikana valtion rooli teollisuudessa ja muussa yritystoiminnassa kasvoi edelleen: sekä perusteellisuuden tuotanto että tuotantohyödykkeiden valmistus siirrettiin valtaosin kansallistettuihin yrityksiin. Myös pankkisektorilla valtion hallitseva osuus laajeni. Toinen Mitterandin mielenkiinnon kohde

oli valtiokoneiston hallintajärjestelmä: desentralisointi oli vastareaktio aiemmalle tiukalle keskusjohtoisuudelle. Myös yritysten ohjausta ja talouden suunnittelua pyrittiin tehostamaan, kuitenkin niin ettei hallinto paisuisi.

Salmisen esitystä voi arvioida Ison-Britannian ja Ranskan viimeaikaisten tapahtumien selityksenä. Sellaisena se pyrkii ylittämään laajan pamflettikirjallisuuden ja erittelee viileästi tapahtuneita muutoksia. Silti ainakin Ranskan mitterandismi ja kansallistaminen jäävät varsin irrallisiksi: edeltävää kahden blokin poliittista tilannetta ei käsitellä, joten vasemmiston vaalivoiton erityismerkitys jää hämäräksi. Tästä johtuneeksi, ettei kevään 1986 hallitusvaihdosta osata mitenkään ennakoita eikä liittää harjoitettuun politiikkaan. Kansallistamisen perinne ei tunnukaan niin vahvalta kuin kuvauksesta voi päätellä.

Entä Iso-Britannia? Sen muutosten taustaa valotetaan Ranskaa enemmän. Yksityistämisen kuvaamisen alle peitetyt kuitenkin sen rinnalla kulkeva vahvan valtion tendenssi. Esimerkiksi Gamble on luonnehtinut thatcherismia kaavalla vapaa talous plus vahva valtio. Valtion asema voi heikentyä joissakin tehtävissä, mutta voimistua järjestöjen ja kansalaisten valvonnassa.

Mitä yleistettävää esitys sitten kertoo yksityistämisen tai valtiollistamisen mahdollisuuksista? Paljon vähemmän kuin Ranskan ja Ison-Britannian tapauksista. Salminen pyrkii yleistämiseen muodostamalla ideaalimalleja, mikä hänen mukaansa weberiläisittäin merkitsee yksityistämisen ja yhteiskunnallistamisen ilmiöiden yleisten ja loogisten tyyppien muodostamista. Ideaalimallit kokoavat yhteen maaesimerkkien keskeisiä piirteitä, enemmän tavoitteita kuin tosiasiallisia muutoksia. Siten kyse ei olekaan weberiläisistä ideaalityypeistä, jotka ohjaisivat tutkimusta uusiin kysymyksiin, vaan empirian esittämisestä jälkikäteen yleisin käsittein, mikä ei enää tuo uusia näkökulmia esiin.

Ongelmana on, ettei yksityistämisen tai valtiollistamisen mahdollisuuksia voi arvioida suhteuttamalla niitä taustaprosesseihin ja eri yhteiskunnallisiin voimiin. Kirjassa paikoin käytetty julkisen valinnan teoria ei edistä tällaista arviointia. Sen sijaan analyysit (hyvinvointi-)valtiollistumisen kytkeytymisestä kapitalisoitumiseen, luokkien mobilisaatioon ja strategioihin olisivat tuoneet esiin kuvattun kehityksen yleisiä syitä ja maakohtaisten erojen taustaa. Tällaisen vertailun pohjalta Mitterandin ajan Ranskan tapaus olisi ollut rajattava vain tietynlaisen valtiollistamisstrategian havainnollistukseksi — Ruotsi tai Tanska osoittavat, miten toisenlainenkin valtiollistamisstrategia voi olla. Myös valtiollistumiskehitykseen liittyvät ristiriidat (joita usein kuvataan hyvinvointivaltion kriisinä) ovat erilaisia jo maiden erilaisesta luokkarakenteesta ja harjoitetun politiikan kohdentumisesta johtuen.

Toisin sanoen: maaesimerkkejä ei voi ilman muuta tulkita yleisten strategioiden tyyppiesimerkkeiksi. Konkreettinen havainnollistus on etu, mutta vaatii yleisen ja erityisen suhteen selvittämistä.

Julkisen valinnan lähtökohdan pulmat näkyvät myös »Suomen valinnan» käsittelyssä. Oikealta tuntuu päätelmä, ettei Suomessa pikapuoliin nähdä jyrkkää yksityistämistä. Päätelmää ei vain kiinnitetä mihinkään analyysiin valtiollistumisesta Suomessa. Valitsijana ei ole »Suomi», vaan eduiltaan eroavat luokat, eturyhmät ja koalitiot tiettyssä historiallisessa tilanteessa.

Nyt näkökulma on tällainen (s. 97): »Valintoja joudutaan kuitenkin tekemään tulevaisuudessa mm. sen suhteen, miten suomalaista kansankotia edelleen rakennetaan ja kehitetään. Miten ihmisten muuttuvat tarpeet ja tavoitteet tyydytetään mahdollisimman rationaalisella tavalla. Oleellinen kysymys on myös se, missä määrin nuo tarpeet pyritään tyydyttämään julkisen organisaation toimesta tai vastaavasti yksityisen sektorin järjestelyin.»

Offe, Therborn ja eräät muut tutkijat ovat kyselleet: kuinka valittavissa olevaa ja palautettavaa valtiollistumisen on? Onko se irreversiibeliä vai pystyykö yksityistämistä strategia kääntämään kehityksen? Salmisen kirjanen osoittaa, että yksityistämistä strategia on reaalin vaihtoehto, mutta selvää vastausta sen läpimenomahdollisuuksista ei löydy. Toistaiseksi Thatcherkaan ei ole pystynyt olennaisesti purkamaan valtiollistumista. Ehkäpä vastausta ei vielä, muutaman vuoden kokemusten perusteella, kovin varmasti voi esittääkään. Kirjansen ansiona on joka tapauksessa kysymysten virittäminen.

PEKKA KOSONEN

Aino Saarinen: Vapautta naisille. Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeistä ja teoriasta. Oulun yliopisto, historian laitos. Tutkijaliiton julkaisusarja 35. Helsinki 1985, 184 s.

Aino Saarisen teos *Vapautta naisille* on kooste vuosina 1981–85 kirjoitetuista artikkeleista. Osin ne pohjautuvat kahteen naistutkimuksen luentosarjaan Oulun yliopistossa. Teoksen yhtenä sanomana on vaatimus tieteen muuttamisesta vapautumisen välineeksi. Koska teos käsittelee erityisesti naisia, keskeisenä huomion kohteena on tieteen ja naisten vapautumisen välinen suhde.

Vapautta naisille on ennen kaikkea ohjelmallinen puheenvuoro, ehkä lukuunottamatta kahta lukua, Naisliikkeen ensi askeleet Suomessa ja Uusista ja vanhoista naisliikkeistä sekä naisten poliittisen toiminnan ominaislaadusta. Näissä artikkeleissa luodaan katsaus naisten liikehdintään ja sen luonteeseen 1800-luvulta tähän päivään saakka.

Naisliikkeen historiaa koskeva katsaus päättyy vaatimukseen »naisliikkeen ensimmäisten askelten uudelleenarviointi on välttämätöntä». Tämäntapaiset vaatimukset tulevat eri muodoissa esiin pitkin teosta. On tehtävä sitä tai tätä, jotta naistutkimus saataisiin oikeille rai-tille. Vaatimus on tuttu monista muistakin naistutki-

musta käsittelevistä kirjoista. Mutta myös niissä on sama ongelma kuin Aino Saarisen artikkelikokoelmassa: itse ei viedä läpi ainuttakaan ratkaisua, joita teoksessa esitetään (muille?). Olen sitä mieltä, että vain tekemällä tutkimusta voidaan kokeilla, miten hyvin esitetyt ratkaisuehdotukset pätevät. Pelkin ohjelmina niillä ei ole enää paljonkaan arvoa. Niinpä Aino Saariselta olisi odotettu hänen perään kuuluttamaansa naisliikkeen uudelleenarviointia.

Artikkeli, jossa on yritetty yhdistää empiiristä aineistoa ja teoreettisuontoista keskustelua, koskee antiikin naisten todellisuutta. Siinä hahmotetaan reippaasti naisten historian kannalta tärkeän kehityskulun alku- ja päätepiste eli siirtyminen 'matriarkaatista' 'patriarkattiin'. Aineistona käytetään pääasiassa kahta filosofia, Aristotelesta ja Platonia, sekä antiikin myyttejä. Näin sosiologi on ottanut rohkean askeleen ryhtyessään tarkastelemaan 2500 vuoden takaista elämää. No, tällaista voi joskus sosiologikin kokeilla. Pääkriittikini koskee kuitenkin aineistoa ja sen perusteella tehtyjä johtopäätöksiä. On syytä kysyä, miten hyvin Aristoteles ja Platon, joiden naiskäsitteet ovat lähes vastakkaisia, riittävät naisten todellisuuden analysoimiseen. Tilannetta ei paranna myyttien satunnainen kelpuuttaminen aineistoksi. Filosofien tekstejä voi toki analysoida, mutta niiden perusteella ei voi juurikaan tehdä johtopäätöksiä siitä, minkälaisista naisten todellisuus tarkkaan sanoen on tuolloin ollut.

Paradoksaalista artikkelissa on se, että viimeisen luvun otsikko on 'Uudet aineistot, uudet tulkinnot (jälleen keran! — RJ) tarpeen'. Otsikko kertoo yksinkertaisella tavalla sen, mikä koko artikkelia vaivaa. Esityksen perusteella on edelleenkin epäselvää, minkälaisista naisten todellisuus oli antiikin aikana. Sen vuoksi se ei myöskään voi toimia lähtökohdana, jolle rakennetaan naishistorian kehityskuvioita.

Kiteyttyessään 'oikean' naistutkimuksen luonnetta Aino Saarinen käyttää mm. seuraavia ilmaisuja. Hän puhuu »kriittisestä» naistutkimuksesta. Tällaisessa tutkimuksessa palataan »naisten arkikokemukseen, tarkastelemaan naisten elämää heidän omasta näkökulmastaan», heidän »omasta logiikastaan, omista ehdoistaan käsin». Naisten toissijaisuutta on käsiteltävä »heidän omat kokemuksensa huomioonottaen» ja naiset voivat etsiä vapauttaan »omilla(kin) ehdoillaan». Lisäksi todellisuutta on tarkasteltava »myös naisten maailmasta käsin, autenttisesti». Tällainen tutkimus tuottaa »vastatietoa».

Nämä vaatimukset on esitetty samoin sanoin monissa ohjelmallisissa naistutkimuksissa. Ne on myös laajasti hyväksytty feministisen naistutkimuksen ohjenuoraksi. Mitä »naisten omista ehdoista käsin» tapahtuva tutkimus tarkoittaa oikein tarkoittaa? Ei Aino Saarinenkaan anna siihen vastausta. Hän ei kokeile empiirisesti, minkälaisia naisten »omat ehdot» jne. ovat. Entäpä jos todellisuudesta löytyykin kirjava joukko naiskokemuksia? Miten

sen jälkeen ratkaista kysymys naisten yhteisestä todellisuudesta? Nämä kysymykset eivät ole syntyneet hetken mielihoitajasta, vaan ne ovat viittaus naistutkimuksen perusongelmaan.

Kun puhutaan naisten omista kokemuksista, omasta maailmasta, omasta logiikasta jne., väitetään samalla, vaikkei sitä suoraan sanota, että naisilla on yhteinen kokemusmaailma. Tämä usein esitetty väite vaatii jo todentamista ja paljon enemmän kuin sitä on tähän mennessä esitetty.

Itse asiassa Aino Saarinenkin on tämän huomannut. Hän esittää useassa yhteydessä, että empiirinen tutkimus on tarpeen ja että nykyiset aineistot eivät riitä kunnollisten analyysien tekemiseen. Niin kauan kun empiirisen tutkimuksen katsotaan olevan puutteellista, on ennen aikaista puhua yleisluontoisesti naisten todellisuudesta, jota kaikeksi lisäksi ehdotetaan koko naistutkimuksen lähtökohdaksi. Eikä sellaisen pitäisi olla vasta empiirisen tutkimuksen lopputulos?

Ei Aino Saarinenkaan sentään pidä naisten kokemusmaailmaa kaikille naisille yhteisenä. Hän kehottaa etsimään »naisia nimenomaisesti naisina yhdistäviä tekijöitä». Se tuntuu löytyvän palkkatyön alueen ulkopuolelta, erityisesti äitiydestä tai ylipäättävästi toisten hoivaamisesta. Tässä olisi »naisten keskinäinen samanlaisuus». Jos tätä pidetään naisten erityisyyden peruspiirteenä tai peräti lähtökohdaksi, sen merkitystä täytyisi tutkia empiirisesti ja tällöin vertailukohteena tulisi olla miesten isyys ja sen merkitys miesten kokemusmaailmassa.

Aino Saarinen näyttää ratkaisevan naiseuden määrittämisen ongelman puhumalla eräissä kohdissa »naisille yleisestä kokemuksesta». Kokemusten ei siten tarvitse olla kaikille naisille yhteisiä, vaan riittää, että ne ovat yleisiä naisille. Yleisyyden kriteeriä ei kuitenkaan pohdita riittävästi. Saariselällä on yksi esimerkki tästä aiheesta. Se on »joutilas nainen», joka »muodostaisi sellaisen luokkaspesifin naisisen elämäntilanteen, joka eroaisi olennaisesti naisille yleisestä kokemuksesta». Lauseen voi kai tulkita siten, että joutilaisuus ei ole naisten yleinen ominaisuus ja että naiset jakautuvat erilaisiin ryhmiin luokkasemansa perusteella. Mutta mitkä ovat tämän perusteella naisten yleiset ominaisuudet? Löytyvätkö ne työläisnaisten piiristä? Mutta silloinhan todellisuutta ratkaisevasti määrittäväksi perustaksi tuleekin luokka eikä sukupuoli. Vai onko naisten yleiseksi ominaisuudeksi laskettava joutilaisuuden vastakohta ahkeruus? Ja miten miesten kokemukset eroavat tässä suhteessa naisten kokemuksista? Ehkä koko ominaisuudella ei ole mitään tekemistä sukupuolen kanssa, tai jos on, yhteys pitää osoittaa tarkemmin.

Ehkä koko nyt käsiteltävänä olevan teoksen ydinongelma tulee esiin virkkeessä, jonka Aino Saarinen on osoittanut kritiikiksi Simone de Beauvoirin tekstille *Toinen sukupuoli*: »Ideologisoidut sukupuolikuva» ... »ovat jakaneet naisten ja miesten todellisuuden, heidän

arvonsa, asenteensa ja toimintatapansa yksinkertaisen dikotomisella, toisensa poissulkevalla luokituksella.» Näin on käynyt myös Aino Saarisen omassa tekstissä. Sukupuolten spesifisyyttä joudutaan liioittelemaan, kun sitä pidetään tutkimuksen peruslähtökohdaksi.

Toinen Aino Saarisen tekstissä usein esille tuleva ratkaisuehdotus naiseuden tutkimusstrategiaksi on luokkaan ja sukupuoleen pohjaavien alistussuhteiden yhdistäminen. Siten olisi »Lopulta mahdollista rakentaa feminismi marxismiin sisään tai päinvastoin — marxismi feminismiin sisään». Tätäkin on jo yritetty feministisessä tutkimuksessa, onnistumatta. Yritys on selvästi ideologinen tai poliittinen ja tyypillinen niille, jotka ovat joskus olleet tai ovat vielä marxisteja. Vaatimus marxilaisen luokkanalyysin ja liikkeen yhdistämisestä feministiseen tutkimukseen ja liikkeeseen jakaa yhtä varmasti naisia eri leireihin (ja kokemusmaailmoihin) kuin itse luokkasemakin, ehkä vielä tehokkaamminkin.

Aino Saarisen teos on kai nimensä mukaisesti tarkoitettu vapauttamaan naiset ja naistutkimus. Minua se ei ainakaan vapauttanut. Päinvastoin se ehdosti monilla normatiivisilla ohjeillaan, joiden pätevydestä en ole niinkään varma. Myös naistutkimuksen olisi syytä vapautua luomistaan normeista, jotka nyt näyttävät monesti vievän naistutkimusta umpikujaan.

RIITTA JALLINOJA

Franz-Xaver Kaufmann, Giandomenico Majone, Vincent Ostrom and Wolfgang Wirth (eds.): **Guidance, Control, and Evaluation in the Public Sector.** de Gruyter, Berlin 1986, 830 s.

Teos on Bielefeldin yliopiston Tieteidenvälisen tutkimuskeskuksen projektin tulos. Tekijöinä on 26 eurooppalaista ja amerikkalaista tutkijaa, toimittajien lisäksi muun muassa kansalaisläheisen julkisen hallinnon tutkijoina tunnetut saksalaiset Hegner ja Grunow, tunnetut englantilaiset hallintotieteilijät Dunsire, Hood ja Sharpe sekä hollantilainen valvonnan kysymyksiä tutkinut van Gunsteren. Amerikkalaisia ovat puolestaan esimerkiksi ekonomisti Shubik ja toimeenpanon tutkija Sabatier. Ainoa pohjoismainen kirjoittaja on ruotsalainen tohtori Göran Arvidsson.

Teoksessa omaksutun käsityksen mukaan nyky-yhteiskunnan monimutkaisuuden vuoksi ohjauksessa, valvonnessa ja arvioinnissa korostuu oppiminen sen sijaan, että voitaisiin pyrkiä asetettuihin, yksityiskohtaisiin tavoitteisiin. Oppimisen keinoja ovat markkinaperusteinen toiminnallinen koordinointi sekä suunnitelma- ja sääntöpohjainen institutionaalinen koordinointi.

Ohjauksen, valvonnan ja arvioinnin perusteiden määrittely on ongelmallista. Van Gunsterenin mukaan julkiselta hallinnolta vaaditaan neutraaliutta, lojaaliutta hal-

litusvallalle ja teknistä asiantuntemusta, mutta samalla joustavuutta, herkkyyttä yhteiskunnassa vallitseville tarpeille sekä kykyä itsenäiseen eettiseenkin arviointiin. Keskeinen kehittämisen haaste on etsiä kahden äärivaihtoehdon yhdistelmiä, jotka turvaavat sekä järjestyksen että uudistumisen.

Reaktio ohjauksen, valvonnan ja arvioinnin haasteisiin on ollut järjestelmällinen arviointitoiminta, evaluaatio, josta muodostui 1970-luvulla »kasvuteollisuus», mutta myös takaajia koettiin. Päättäjät ja tieteenistä rekrytoituiden arvioinnin asiantuntijat eivät ymmärtäneet toisiaan, metodit ja tekniikat olivat monimutkaisia tai tuotettua tietoa ei voitu tai haluttu käyttää.

Koetut pettymykset ja uudet haasteet ovat johtaneet evaluaation uusiin suuntiin, joista käydään keskustelua useissa teoksen artikkeleista:

- arvioitavuuden arviointiin, sen selvittämiseen, ovatko arvioinnin kohteet riittävän jäsenyneitä evaluoitaviksi,
- kokeellisen menetelmän uusiin muunnelmiin,
- evaluaation perusteiden analyysiin,
- kansalaisläheisyyttä tavoittelevaan tilannekohtaiseen evaluointiin,
- siirtymiseen tavoitteiden toteutumisen evaluoinnista toimintaprosessien ja toimeenpanon eli implementaation evaluointiin sekä
- siirtymiseen ulkoisesta sisäiseen evaluointiin.

Teoksen mukaan läntisten teollisuusmaiden yhteiskuntarakenteessa voidaan järjestystä luovina periaatteina erottaa koordinointi, hierarkia, organisoituneisuus ja sitoutuneisuus omaksuttujen toimintalinjojen noudattamiseen. Järjestyksen ylläpidon konkreettisemmat tavat rakentuvat niille periaatteille, joilla toimijat ovat yhteistyössä ja jotka määrittelevät toimijoiden välillä heidän yhteistoiminnassaan vallitsevat sosiaaliset suhteet. Tarkastelu kohdistetaan tällä perusteella kolmeen yhteiskunnan hallintajärjestelmään (»koordinoitijärjestelmään»): hierarkkiseen järjestelmään, joka on suurelta osin julkinen, markkinaperusteiseen järjestelmään sekä solidariteettiin pohjautuvaksi katsottuun kollektiiviseen järjestelmään (vrt. myös Ilkka Heiskanen, *Julkinen, kollektiivinen, markkinaperusteinen*, DETA 31, Helsinki 1977). Jäsen-telyn perusteella teoksessa korostetaan, ettei perinteinen keskitetty ja säännöspohjainen ohjaus, valvonta ja arviointi riitä, vaan koordinoitioingelmiin on muitakin ratkaisuja.

Teoksessa edustetaan näkemystä, että kilpailu julkisten palvelujen tuottajien välillä lisää tehokkuutta, vaikkei kilpailu olisi kuin tehokkuusvertailua. Samoin korostetaan koordinoitujen järjestelmien muotoilun perusteellisuutta; yhteiskuntapolitiikan muotoilu ja sen rahoituksen järjestäminen makrotasolla ei riitä toimintojen toteutumiseen mikrotasolla, vaan tarvitaan välittävää tasoa. Koordinoinnin alueena tarkastellaan myös julkisen val-

lan ja järjestöjen vuorovaikutusta. Koordinoinnin perusongelmiksi määritellään kunkin tahon kyky ennakoita toimintaympäristönsä muutoksia ja reagoida niihin sekä eri tahojen toiminnan edellytysten riippuvuus muista ta- hoista.

Koordinoititapana teoksessa korostetaan lisäksi tietojärjestelmiä. Jos päätöksenteon ja suunnittelun järjestelmät osoittautuvat raskaiksi, tietojärjestelmiä käyttäen niitä voidaan koordinoita ei-hierarkkisin tavoin, tuotun tiedon pätevyuden ja uskottavuuden perusteella.

Institutionaaliset ja organisaatioiden väliset koordinoinnin menettelyt ovat vasta perusta konkreettiselle ohjaukselle, valvonnalle ja arvioinnille. Teoksen mukaan valvonnan ja arvioinnin lukuisat järjestelmät eivät yleensä muodosta aukotonta järjestelmää, vaan toimivat valikoiden. Siksi tarvitaan valvovien ja arvioivien yksiköiden konsultoivaa vuorovaikutusta valvottavien ja arvioitavien kanssa. Muuten keskitytään, ja tuhoisin seurauksin, vain siihen, mihin voidaan puuttua muodollisen auktoriteetin perusteella ulkoakin käsin, kuten muun muassa Arvidsson artikkelissaan tähdentää.

Teoksessa asetetaan kannalle, että sisäinen valvonta ja arviointi ovat ulkoisia tärkeämpiä. Ulkoinen puuttuminen ehdotetaan rajoitettavaksi poikkeustapauksiin, ja valvonnan ja arvioinnin keinoina korostetaan varsinkin tietojärjestelmiin rakennettavia automaattisia laillisuuden ja taloudellisuuden kontrolleja sekä tuloksellisuutta turvaavia palautteita, organisaatioiden ja toimintajärjestelmien rakenteiden periaatteisiin sisältyviä kontrolleja sekä yksilötason itsekontrollia.

Teoksessa tarkastellaan yksityiskohtaisesti julkisen hallinnon tulosarviointia, oikeudellisen valvonnan uusia muotoja, kansanedustuslaitoksen harjoittaman valvonnan uudistuksia sekä julkisen hallinnon kansalaisuhteisiin perustuvaa valvontaa ja arviointia. Tulosarviointi toimii parhaiten sisäisen valvonnan ja arvioinnin saadessa konsultoivaa tukea keskitetyn valvonnan ja arvioinnin yksiköiltä. Oikeudellinen valvonta ontuu yhteiskuntapolitiittisen lainsäädännön tuodessa oikeusistuimille uusia tehtäviä, ellei teknistä erityistuntemusta ole käytettävissä ja ellei saada aikaan joustavaa asioiden käsittelyä.

Parlamentaarisen valvonnan uudet muodot kuten tutkimusvaliokunnat, evaluaatio ja tietojärjestelmät eivät puolestaan vaikuta, jos budjettikontrolli jää heikoksi, hallitus valmistelee ratkaisunsa edelleen salassa ja parlamentaarinen valvonta ei kata koko yhteiskuntapolitiikkaa. Kansalaisnäkökulmasta lähtevä arviointi toimii sekä juridisin tavoin, yhteiskuntapolitiikassa että hallinnon asiakkasuuhteissa. Ongelmia ovat juridisen valvonnan ja arvioinnin mekanismien hitaus ja heikko kattavuus, yhteiskuntapolitiittisen valvonnan ja arvioinnin kyvyttömyys palvella muita kuin järjestyneitä kansalaisryhmiä sekä huono-osaisimpien kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien puuttuminen asiakaskontakteissa.

Teoksen perusteeksi muodostuu näkemys ohjauksen,

valvonnan ja arvioinnin tapojen moninaisuudesta ja valikoivuudesta, mistä aiheutuu tarve korostaa oppimisen merkistystä tarkan tavoitteiden asettelun asemasta. Huomioon otetaan myös yhteiskunnan markkinaperusteisen ja kollektiivisen hallintajärjestelmän tarjoamat mahdollisuudet.

Metodisesti teoksen sanomana on pehmeiden menetelmien soveltaminen, koordinoitimekanismien ja tietojärjestelmien muotoilu ja hyväksikäyttö sekä kansalaisläheinen näkökulma sekä sisäisen valvonnan ja evaluoinnin korostaminen. Ainestensa moninaisuudesta huolimatta teos pysyy koossa valikoitujen kantavien teemojensa ansiosta.

PERTTI AHONEN

David M. Ricci: **The Tragedy of Political Science.** Politics, Scholarship, and Democracy. Yale University Press, New Haven and London 1984. 335 s.

Arthur J. Vidich & Stanford M. Lyman: **American Sociology.** Worldly Rejections of Religion and Their Directions. Yale University Press, New Haven and London 1985. 380 s.

Keitä ovat aikamme suuret ajattelijat? Missä ovat nykyajan Aristoteles, Locke, Burke ja Marx? Onko nykyään olemassa yhteiskunnallisen keskustelun jättiläisiä, jotka olisivat yhtäaikaa sekä käytännön toimijoita että yhteiskunnallisen ajattelun edelläkävijöitä? Teoksessaan *The Tragedy of Political Science* David Ricci väittää, että tällaisten ajattelijoiden aika on ohi. Suurten poliittisten ajattelijoiden katoaminen länsimaisen poliittisen ajattelun historiasta ja nykyaikaisen yliopistolaitoksen kehittyminen näyttävät osuvan yhteen. Onko näillä kahdella tekijällä muutakin yhteyttä kuin sattuma? Siinä on Riccin teoksen yksi perusongelmista.

Riccin tarkoitus on analysoida politiikan tutkimuksen luonnetta akateemisena oppiaineena Yhdysvalloissa sekä sen vaikutusta käytännön politiikan muotoihin ja sisältöön. Lähtökohta löytyy antiikin tragedian käsitteestä. Tragedia merkitsee tilannetta, jossa ihmisten täytyy valita kahden tai useamman heille yhtä arvokkaan päämäärän välillä, jossa kyvyttömyys kompromissiin, jos kompromissi yleensä on mahdollinen, johtaa tuhoon.

Politiikan tutkimuksen tragedia löytyy teoksen alaosikosta, *Politics, Scholarship, and Democracy*. Poliittika on politiikan tutkimuksen kohde, organisoitu tiede on tutkimuksen väline ja demokratia yhteiskunnallinen tavoite, jota politiikan tutkijat ovat halunneet edistää. Mutta varsinkin tiede ja demokratia ovat usein yhteensovittamattomia ja tästä yhteensovittamattomuudesta tragedia juuri syntyy.

Tieteenalan institutionalisoituminen ja ammattikunnan

kasvu ovat johtaneet voimakkaaseen tieteen korostamiseen, jonka seuraukset taas ovat usein vastakkaisia yhteiskunnallisen demokratian edistämiseksi. Ricci kuvaa teoksessaan juuri sitä, miten politiikan tutkimuksen muutunut metodi on tehnyt sen kykenemättömäksi vastamaan demokratian ongelmiin. Toisaalta tieteellisyyden korostaminen on johtanut myös demokratian kannalta vaarallisiin näennäistuloksiin, josta hätäntyneinä tutkijat ovat turvautuneet epädemokraattisiin käytäntöihin poliittisiin suosituksiin. Tuloksena on ideologiaa, sekaannusta ja mitäänsanomattomuuksia: politiikan tutkimuksen kriisi.

Riccin luettelemat kriisin osatekijät eivät ole kovin uusia. Ne ovat tuttuja myös suomalaisesta keskustelusta: politiikan tutkijoiden julkaisut ovat tylsiä, politiikkaa käsitellään mielenkiintoisemmin muilla areenoilla, politiikan tutkimus ei ole tuottanut paljoakaan sellaista tietoa, jota käytännön poliitikot tai sivistyneet lehtimiehet eivät tietäisi muutenkin, politiikan tutkijat eivät ole saavuttaneet tuloksia, joista he edes ammattikuntana olisivat yksimielisiä, heillä ei ole juuri sanomista yhteiskunnan tärkeistä ongelmista, eivätkä he yleensäkään paljon tarjoa apua arkielämän eettisten ongelmien suhteen. Suurten ajattelijoiden mukana on kadonnut myös yhteiskuntatutkimuksen henki. Poliitiikan tutkijoita ei voi parhaalla tahdollakaan pitää yhteiskunnallisen keskustelun eturintamassa kulkijoina.

Konkreettisempaa vastausta Ricci lähtee etsimään käytäen apunaan perinteellistä organisaatiososiologiaa. Poliitiikan tutkimuksesta on muodostunut organisaatio, joka noudattaa kaikkien byrokratioiden säännönmukaisuuksia. Turvallisesta työpaikasta kiinnipitäminen, jatkuvan päivittäisen opetus- ja tutkimustyön turruttava vaikutus sekä byrokratian luonnollinen tarve olla vakuuttunut omasta tärkeydestään takaavat asioiden jatkumisen, mutta ei tutkimuksen innovatiivisuutta. Ammattikunta on kehittänyt myös erilaisia sääntöjä ja käytäntöjä muista erottautukseen. Ennen kaikkea kieli on tärkeä erottautumisen väline. Kun luodaan tieteellinen slangi, jota voivat ymmärtää vain yhteisöön vihityt, ammattialaa on helpompi turvata ulkopuolisilta hyökkäyksiltä.

Käsitellessään politiikan tutkijoiden käyttämää kieltä, Ricci lainaa Lee C. MacDonaldirin esimerkkiä David Eastonin tekstistä. Easton kirjoittaa:

»(Yhteiskunnan) jäsenet eivät pystyisi muistamaan kaikkea sitä historiallista tietoa joka välittyy jokaiselle sukupolvelle, vaikka tämä olisi toivottavaa tai välttämätöntä. Muistaminen on aina valikoivaa. Mitä kukin muistaa on riippuvainen niistä säännöistä, jotka ohjaavat tapoja, joilla yksilö pyrkii haravoimaan muistiaan, niistä soveltuvuuskeriteereistä, joita hän käyttää valikooidessaan saadusta informaatiosta sekä niistä säännöistä, jotka säätelevät tapaa, jolla hän syntetisoi ja uudelleenorganisoii sitä tietoa, jonka hän on palauttanut muistiinsa välittömästi käyttöä varten . . . Säännöt itsessään muodostavat osan

käytössä olevista resursseista, jotka ovat välttämättömiä takaisinkytkennän vaikutuksen käsittelemistä varten.»

Lee C. MacDonald on kuitenkin kiteyttänyt edellä olevan »teoreettisen» argumentaation yksinkertaisempaan asuun todetessaan, »Tottumus vaikuttaa yksilön muistiin ja ihmiset muistavat historiasta sen mikä heille on hyödyllistä muistaa.» (s. 226—227) MacDonaldin esimerkki ei varmasti ole ainutlaatuinen. Mitä enemmän ammattikunta kasvaa, sitä enemmän se myös byrokratisoituu. Yksittäiset politiikan tutkijat tulevat entistä tietoisemmiksi ammattikunnan rakenteesta ja omasta asemastaan siinä, ketkä ovat heidän alapuolellaan, ketkä yläpuolella, kehen täytyy viitata, kuka voidaan unohtaa. Jokainen ammattikunnan jäsen tietää toimintansa rajat, samalla kun pyrkii saamaan statusta ja arvovaltaa kollegojensa keskuudessa. Tässä on politiikan tutkimuksen »tieteellisen yhteisön» ydin: byrokratian sisäiset markkinat, joilla käydään veristä kilpailua.

*

Moderni amerikkalainen sosiologia syntyi viime vuosisadan puolenvälin jälkeen. Sen juuret olivat kristinuskossa, ennen kaikkea protestanttisessa etiikassa. Tästä väitteestä lähtevät Arthur J. Vidich ja Stanford M. Lyman kirjassaan *American Sociology* systemaattisesti tarkastelemaan 1800-luvun yhteiskunnallisen ajattelun uskonnollisia juuria Yhdysvalloissa ja näiden juurien vaikutusta amerikkalaiseen nykysosiologiaan. Sosiologian juuret teologiassa? Miksei. Onhan uskonnon ja tieteen erottaminen toisistaan ollut modernin yhteiskunta-ajattelun kulmakiviä ainakin Kantista lähtien. Moderni sosiologia syntyy teologiasta, jonka etiikka sekularisoidaan, mutta samalla säilytetään messiaanisessa muodossaan. Jumalan valtakuntaa ei enää etsitä taivaasta, vaan maan päältä. Moderni yhteiskunta vaatii modernin yhteiskuntatieteen.

Vidichin ja Lymanin kirja on tärkeä teos yhteiskuntatieteiden historiasta kiinnostuneille. Yhteiskuntatieteet, siinä mielessä kuin me ne tunnemme Suomessakin, syntyivät ennen kaikkea Yhdysvalloissa amerikkalaisen yliopistolaitoksen kehityksen tuloksena. Tuossa eriytmisvaiheessa nykyisten yhteiskuntatieteiden rajat olivat kuitenkin liukuvat, ne kaikki vaikuttivat toisiinsa. Jos sosiologian juuret ovat teologiassa, sillä on suora merkitys myös politiikan tutkimukselle.

Vidich ja Lyman itse korostavat, ettei heidän teoksensa ole amerikkalaisen sosiologian historia, vaan näkökulma historiaan. Se kattaa kuitenkin koko amerikkalaisen sosiologian aikajänteen Henry Hughesin *Treatise on Sociology* teoksesta (1854) Lester F. Wardin ja William Graham Sumnerin kautta nykypäivään. Välissä on niin sosiologian alku itärannikolla (Harvard: Francis G. Peabody, Edward Cummings, Thomas Nixon Carver, Hugo Munsterberg; Columbia: Franklin H. Giddings ja hänen

oppilaansa, William F. Ogburn etunenässä), leviäminen keskilänteen (Wisconsinin yliopisto: Richard T. Ely, E.A. Ross, Luther Lee Bernard, George A. Lundberg; Chicagon yliopisto: Albion A. Small, Robert E. Park, Herbert Blumer) kuin saapuminen Tyynen valtamerenkin äärelle (Berkeley suhteessa Stanfordin ja USC:aan; Joseph Le Conte perustanlaskijana, Frederick J. Teggartin rooli, Herbert Blumer Chicagon koulukunnan ja »kalifornialaisen elämäntavan» välittäjänä symbolisen interaktionismin avulla). Unohteta ei myöskään Talcott Parsonsia, George Homansia eikä Erving Goffmania. Myös amerikkalaisen pragmatismien perustanlaskijoilla William Jamesilla ja George Herbert Meadilla on tärkeä rooli Vidichin ja Lymanin tulkinnassa, samaten kuin koko ajan taustalla olevilla eurooppalaisen sosiologian klassikoilla.

Näin tarkasteltuna teos tuntuu hyvinkin kattavalta. Eri asiat painottuvat kuitenkin eri tavalla. Historian juurten kaiveleminen näkyy siinä, että nykysosiologialle annetaan suhteellisen niukasti tilaa, pääosan teoksesta käsitellessä aikaa ennen toista maailmansotaa. Lukijan annetaan tavallaan ymmärtää, että nykytila on käsitettävissä menneisyyden avulla, mutta nykyisyys loppuu strukturalistis-funktionalismiin, positivismiin, keskitason teorioihin ja symboliseen interaktionismiin. Marxismiin viitataan, mutta sen eri muotoja ei analysoida. Samaten nykysosiologian hajoaminen eri tutkimussuuntauksiin ja -kohteisiin (perhe-sosiologiasta kasvatussosiologiaan) ei saa mitään huomiota osakseen.

Teoksesta puuttuu myös amerikkalaisen sosiologian kriittinen linja C. Wright Millsistä Irving Louis Horowitziin, eli tutkijat jotka ovat olleet kiinnostuneita valasta, eliiteistä, vallankumouksista, maailman tilasta. Vidich ja Lyman itse väittävät, että amerikkalaiset sosiologit ovat olleet vähemmän kiinnostuneita kapitalismin, sosialismin, demokratian, taloudellisen stratifikaation, luokkarakenteen ja byrokratian historiallisista sekä teoreettisista ongelmista kuin modernin yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuksien tutkimisesta ja ratkaisemisesta. Heidän käsityksensä näkyy myös kirjan sisällössä, josta puuttuu myös poliittisen sosiologian tarkastelu laajemminkin (S.M. Lipsetin tutkimuksista Barrington Moore Jr:n ja Theda Skocpolin historialliseen vertailevaan sosiologiaan).

Lisäksi käsiteltyjen aiheiden painotuksista voitaisiin olla montaakin mieltä. Kun esimerkiksi Chicagon yliopiston kohdalla painottuvat Small ja Park, jäävät William A. Thomasin elämäkertatutkimus ja Ernest W. Burgessin rooli Parkin rinnalla käsittelemättä. Yleensä sosiologiaa painotetaan myös väärin suhteissa muihin yhteiskuntatieteisiin. Kun Vidich ja Lyman puhuvat vaikka sosiologian suhteesta politiikan tutkimukseen, he liioittelevat, ovat ymmärtäneet väärin tai eivät vain yksinkertaisesti tunne asioita. Konkreettisena yksityiskohtana voidaan viitata heidän käsityksiinsä Ogburnin ja Charles E. Merriamin välisistä suhteista (s. 138), jossa Ogburnin ja Mer-

riamin välisistä suhteista annetaan harmoninen kuva, vaikka todellisuudessa Merriam suhtautui erittäin kriittisesti Ogburnin pyrkimyksiin korostaa yksipuolisesti kvantitatiivista analyysia. Jokaisella tieteenalalla tuntuu olevan omat kolonialistiset tavoitteensa.

Nämä puutteet ja painotukset voidaan tietenkin selittää sillä, että kyseessä on juuri sosiologian teologisten juurien etsiminen, jolloin käsittelyssä painottuvat sellaiset sosiologian alat jotka liittyvät enemmän kansalaisyhteiskuntaan kuin valtioon. Toisaalta ei teoksen tarkoituksaan ole tarkastella koko sosiologian alaa, vaan juuri niitä alueita, joista on suora kytkeä protestanttiseen etiikkaan. Tällöin on luonnollista, että teoksessa painottuvat teollistumisen ja siirtolaisten mukanaan tuomat ongelmat, kaupungistumisen ja kehityksen ristiriidat, rotuun ja assimilaatioon sekä kulttuuriin ja psykologiaan liittyvät kysymykset.

Nämä vasta-argumentit voidaan hyväksyä ainakin osittain. Eikä ylläolevan »kriittikin» tarkoituksaan ole ollut muu kuin antaa kuva kirjan sisällöstä ja painotuksista. Kuitenkin eräällä tavalla politiikan sosiologian puuttuminen teoksesta on ongelma. Vidich ja Lyman näet korostavat usein sitä, että valtiosta muodostui amerikkalaisille sosiologeille auktoriteetti jonka tehtävänä oli ohjata maallista pelastusta pyhien protestanttisten arvojen mukaan. Tällöin uskonnon ja valtion kytkennän suorittaminen myös käsitteellisellä tasolla olisi periaatteessa tärkeää teoksen yleisen teesin osoittamiseksi. Nyt tämä kytkeä jää suorittamatta.

Vidichin ja Lymanin teoksen peruslähtökohta on kylä mielenkiintoinen ja sen avulla he pystyvät ihailtavan jäntevästi ja johdonmukaisesti tarkastelemaan amerikkalaisen sosiologian historiaa, mutta lukijalle jää kuitenkin epämääräinen tunne, entä sitten? Kun länsimaalainen kulttuuri on monilla tavoin kristinuskon läpitunkemaa, eikö ole luonnollista, että myös yhteiskuntatieteellinen ajattelu on sitä? Toisaalta on hyvä, että asiasta muistutetaan. Näin varsinkin kun amerikkalaisen yhteiskuntatieteen maailmanlaajuinen invaasio näyttää tavoittavan tänään ei-kristilliset valtiotkin.

Vidichin ja Lymanin teos ei ole mikään vertaileva tekstianalyysi kristinuskon opinkappaleiden ja yhteiskuntatieteiden peruskäsitteistön välillä. Sosiologian juurien teologinen alkuperä pyritään osoittamaan viittaamalla amerikkalaisen yliopistolaitoksen uskonnolliseen perustaan (Harvard puritanistien, Chicagon yliopisto baptistien perustamana jne.), ensimmäisten sosiologien perhe-taustaan (isä pappina; Giddings, Small) tai heidän saamaansa pappiskoulutukseen (Sumner) sekä heidän suoranaisiin kirjoituksiinsa kristillisten arvojen levittämisen ja säilyttämisen tärkeydestä (Small, Ely) tai sosiologisen tutkimuskäytännön syntymiseen teologisten tiedekuntien alaisuudessa (Harvard) ja/tai osana settlementiliikettä.

Puritaanien oppi kaikkien miesten ja naisten tulemisesta veljiksi ja sisariksi luvatussa maassa joutui uhatuk-

si amerikkalaisen yhteiskunnan kehityksen myötä. Oli luonnollista, että tätä ongelmaa ratkaisemaan täytyi kehittyä oma tieteenalansa uskonnolliselta perustalta. Poikkeavista yksilöistä (esim. ateisti Ward) Vidich ja Lyman taas pyrkivät selviämään tulkitsemalla heidän kirjoitustensa logiikan kristinuskon pelastusopin sanoman mukaiseksi. Heidänkin lähtökohtanaan oli comtelainen uskonnollisävytteinen oppi tieteestä uskontona.

Näihin seikkoihin ei ole kuitenkaan syytä tuijottaa liian tarkkaan, sillä kun juoni on hyvä, ei arvostelijankaan ole syytä olla turhan pedantti. Kirjan tarkoituksiksi näet paljastuu loppujen lopuksi nyky sosiologian kritiikki, kritiikki säännönmukaisuuksia etsiviä yhteiskuntatieteitä kohtaan, joissa uskotaan tieteseen (kristinuskon pelastusoppi) ja jumalaksi muodostuu joko harmoniseen tasapainoon pyrkivä sosiaalinen järjestelmä tai yhteiskunnan rakenne. Tällaisessa katsannossa ei yliopistoihin, älymystöön, kasvatukseen ja yhteiskunnalliseen kontrolliin uskova Ward käytännössä paljon eronnut kollegoistaan.

*

Riccin kirja käsittelee amerikkalaista valtio-oppia. Yhdysvalloissahan politiikan tutkimuksen institutionalisointumisen tapahtui ensimmäisenä maailmassa, ammattikunnan kasvu on ollut voimakasta ja politiikan tutkimus on saavuttanut keskeisen aseman akateemisessa maailmassa. Ricci kuvaa kasvua seuraavilla tiedoilla. Kun viime vuosisadan lopulla politiikan tutkimuksessa ilmestyi 3—4 väitöskirjaa vuodessa ja yliopistoissa oli n. 50—100 virkaa (tilanne joka tällä hetkellä vallitsee virkojen suhteen Suomessa), niin 1940-luvun lopulla väitöskirjojen määrä oli keskimäärin jo 115 vuodessa ja 1970-luvun lopulla yli 700. Kun The American Political Science Association perustettiin vuonna 1903, sen jäsenmäärä oli seuraavana vuonna 214, 1940-luvun lopulla se oli kohonnut yli 4000:n ja 1970-luvun parhaina vuosina yli 17 000:n (nykyään jäsenmäärä on kuitenkin laskenut n. 12 000:een). Ricciin kuvausta voitaisiin täydentää toteamalla, että nykyään esimerkiksi APSA:n vuosibudjetti liikkuu reilusti yli miljoonassa dollarissa, palkattua henkilökuntaa sillä on yli kaksikymmentä omassa talossa Washington D.C:n keskustassa ja jäsenille on tarjolla erilaisia palveluksia vakuutuksista työnvälitykseen. Tässä tilanteessa on mahdoton välttää byrokraatian syntymistä.

Historiasta Ricci pyrkii löytämään vastauksen nykytilanteelle. Siinä mielessä kirja on myös esitys yhdysvaltalaisen politiikan tutkimuksen historiasta, vaikka tällä alueella teos ei paljon uutta tarjoa. 150:llä sivulla Ricci käy läpi amerikkalaisen politiikan tutkimuksen historian, toistaen paljon mitä muut ovat jo aikaisemmin eri yhteyksissä todenneet. Keskeinen teesi luo kuvan amerikkalaisesta politiikan tutkimuksesta demokratiatieteenä. Se mikä on leimallista Riccin teokselle on eräänlainen evolutionistinen ajattelutapa, hänelle politiikan tutkimus ke-

hittyy kuin kertomus. Francis Lieberistä edetään Columbian yliopistoon ja tutkimuksen organisoitumiseen politiikan tutkijoiden ensimmäisen sukupolven toimesta (1880—1900), seuraavan sukupolven aikana tapahtuneeseen institutionalisoitumiseen ja kollektiivisen identiteetin luomiseen (1900—1920) ja viimein tieteellisen painoutuksen vahvistumiseen (1920—1940).

Ricci sitoo tieteellisyyden synnyn kyllä hyvin yhteiskunnallisen ilmiöpiirin muuttumiseen ja osoittaa miten juuri »progressiivisten» politiikan tutkijoiden mielenkiinto siirtyi tieteeseen maailmansotien välisenä »pettymysten» aikana. Kun yhteiskunnallisten muutosten tie näytti loppuneen, tutkijat halusivat katsoa missä oltiin, ymmärtää mitä oli tapahtumassa ja mihin oltiin menossa. Aikakauden kaksi suurta haastetta olivat irrationalismi (yksilöiden ja ryhmien) sekä autoritarismin nousu ennen kaikkea Euroopassa. Liberalistisen hengen mukaan politiikan tutkijoiden ratkaisu ongelmiin oli kasvatus, jonka piti perustua todelliseen tietoon yhteiskunnasta.

Yksi Riccin kirjan parhaita, mutta ongelmallisimpia, kohtia hänen historiatulkinnassaan on yhteiskuntatieteellisen liberalismiin »matriisin» ja siihen liittyvien tiedekäsitysten erittely. Tulos on hyvä, mutta ratkaisu jolla siihen päädytään ongelmallinen. Tällä tuskin on kuitenkaan muuta merkitystä kuin oppihistoriallinen. Ricci näet löytää yhteiskuntatieteellisen tiedeyhteisön liberalismiin taustalta kaksi keskeistä suunnannäyttäjää. Maailmansotien välisenä aikana John Dewey ja deweyismi olivat keskeisessä asemassa, toisen maailmansodan jälkeen taas Karl Popper ja popperismi.

Vaikka ei voidakaan kieltää, etteivätkö kyseiset henkilöt omilla tavoillaan keskeisesti edustaisi juuri näiden kahden aikakauden tieteellistä ilmiöpiiriä, juuri politiikan tutkimuksessa heidän vaikutuksensa on kuitenkin ollut enemmän välillinen kuin suora. Maailmansotien välisen aikakauden politiikan tutkijat saivat vaikutteita pragmatismista, mutta luultavasti enemmän sosiologien välityksellä George Herbert Meadiltä kuin Deweyilta. Popper taas oli toisen maailmansodan jälkeen enemmän ideologinen esikuva kuin tieteellisen mallin asettaja. Harva politiikan tutkija käytti tai edes ymmärsi hänen tieteellistä metodiaan.

Myös behavioralismin analyysi noudattaa Riccillä tuttuja teitä. Behavioralismi metodin korostajana, pyrkimyksenä kumulatiiviseen tietoon ja näkemyksenä tieteestä eräänlaisen tieteen tempelin rakentajana pienten rakensuosien (empiiriset tulokset) avulla sekä näiden käänteispuoli, poliittisen filosofian suosion lasku, ovat tuttuja kaikille politiikan tutkijoille. Myös nämä Ricci pyrkii sitomaan aikakauden luonteeseen. Tieteellisyyden korostaminen ja Yhdysvaltain pyrkimykset maailmassa tiivistyvät loistavasti Riccin lainaamaan Quincy Wrightin toteamukseen vuodelta 1951, »politiikan tutkimuksen opiskelun jälkeen on vaikea ymmärtää, kuinka politiikan tutkija voisi olla natsi tai kommunisti.» (s. 170)

Mutta behavioralistisen kauden optimismin jälkeen Yhdysvalloissa koitti »pettymysten vuosikymmen» (1965—1975). Poliitiikan tutkijoiden vastaus oli policy- tutkimusten kasvu ja uuden, behavioralismin opinkappaleita vapaamman, tieteellisen perustan etsiminen. Riccin teoksen yksi näppärämpi yksityiskohtia on lyhyt kappale Kuhnin kooptoisesta palvelemaan politiikan tutkijoiden valtaenemistön tarpeita. Kuten Ricci kuitenkin toteaa, kaikesta tästä on kuitenkin ollut lopputuloksena vain se, että vaikka politiikan tutkijat eivät enää välttämättä usko liberalismiin »matriisiin», niin tämä ei merkitse sitä, että he uskoivat johonkin muuhun. Uskon menettäminen ei ole tuonut mitään uutta tilalle. Tutkijoiden keskuudessa vallitsee hämmennys ja neuvottomuus. Jälleen yksi esimerkki siitä, miten politiikan tutkijat eivät todellakaan ammattikuntana ole mukana yhteiskunnan kehityksessä.

Riccin historiatulkinta ei siis paljoa uutta tarjoa. Toisaalta hän pystyy ihailtavalla taidolla tiivistämään 100 vuotta amerikkalaisen politiikan tutkimuksen historiaa oman kertomuksensa etenemistä seuraten. Tämä merkitsee sitä, että hän on tietoisestikin karsinut esityksestään ristiriitaisuuksia ja ammattikunnan sisäisiä konflikteja. Tämä teos ei ole henkilöhistoriaa. Lukija ei löydä John W. Burgessia riitelemässä Frank J. Goodnowin kanssa tai Charles E. Merriamia ja Charles A. Beardia irvimässä toisilleen tai V.O. Key, Jr.:a kritisoimassa aikansa vaalitutkijoita. Tämä on kertomus politiikan tutkimuksesta byrokraatia, ammattikuntana ja sen tragediasta.

*

Vidichin ja Lymanin teoksen yksi hyvä puoli on siinä, että se osoittaa miten monimutkainen prosessi yhteiskuntatieteiden kehitys on. Vaikutussuhteet ovat moninaiset ja mitään yhtä ainoaa oikeaa tapaa tulkita erilaisia tieteellisiä vaikutussuhteita on täysin mahdoton löytää. Kuten itse Yhdysvallat, niin sen yhteiskuntatieteetkin, ovat usean eri kulttuurin ja aatteellisen tradition muokkaamia. Tästä perspektiivistä ei juuri kukaan ole kirjoittanut amerikkalaisen yhteiskuntatieteen historiaa, eivätkä sitä tee Vidich ja Lymankaan. Heidän kirjansa on kuitenkin elävä esimerkki tästä synteisistä.

Kuten he itsekin toteavat, eräs amerikkalaisen sosiologian historiankirjoituksen suurimmista puutteista on ollut etelävaltioissa vaikuttaneen presbyterisen comtelaisuuden poispyyhkiminen historiasta. Kuitenkin sillä oli monia vaikutuksia amerikkalaiseen yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun. Ei pelkästään sen vuoksi, että Joseph Le Conte valittiin professoriksi Berkeleyyn yliopistoon vuonna 1869, jossa hän vaikutti Josiah Royceen, joka vuorostaan vaikutti George Herbert Meadiin. Meadiin tietenkin vaikuttivat myös monet muut henkilöt. William James, jonka kotona Mead asui opettaen tämän lapsia Harvardissa opiskellessaan sekä myös Hugo Munsterberg, jonka James oli saanut tulemaan Saksasta Harvardiin. James itsekin oli kiinnostunut Wilhelm Wundtin työstä.

Meadin vaikutus oli myöhemmin suurinta Chicagon yliopistossa, jossa hänen luennoillaan istuivat niin sosiologit, valtio-oppineet kuin muidenkin tieteenalojen tulevat edustajat. Toisaalta Mead ei ollut yksin Chicagossa välittämässä Harvardista saamiaan vaikutteita. Myös Robert Ezra Park oli ollut Jamesin ja Munsterbergin oppilaana Harvardissa, Deweyn oppilaana Michiganin yliopistossa ja opiskellut myös Saksassa Simmelin, Windelbandin, Knappin ja Hettnerin ohjauksessa.

Harvardissa ei kuitenkaan vaikuttanut pelkästään saksalainen yhteiskunta-ajattelu. Edward Cummings, joka aluksi huolehti sosiologian opetuksesta taloustieteen osastossa, ihaili ammattiyhdistysten yhteistyöhenkeä, Beatrice ja Sidney Webbin sekä englantilaisten fabianistien tutkimuksia ja metodia yhtä hyvin kuin Charles Boothin tutkimuksia Lontoon köyhistä. Kyse ei ollut pelkästään empirismistä, sillä tätä kautta välittyi myös modifioitua spencerismistä. Kun Sumner edusti tavallaan pelkistettyä Spencerin ajattelua viime vuosisadan lopun Yhdysvalloissa, »sosiaalistettu Spencer» saapui Webbin kautta. Olihan Spencer ollut henkilönä hyvin läheinen juuri Beatrice Webbille, eikä tämä koskaan päässyt täydellisesti eroon eräistä spencerismiin liittyvistä ajattelutavoista.

Cummings ajoi myös opiskelijoitaan Bostonin sekä New Yorkin slummeihin ja ghettoihin tutkimaan niitä »sellaisina kuin ne ovat». Taustalla oli settlementiliikkeen leviäminen Yhdysvaltoihin. Se tuli lähinnä Harvardin kautta, jossa Cummingsin lisäksi Francis Greenwood Peabody oli sitä levittämässä. Sieltä se levisi muun muassa Chicagoon ja vaikutti yhteiskuntatieteelliseen tutkimustraditioon, joka tänäkin päivänä näyttää elävän uutta voimakasta tulemistaan kenttätyön ja osallistuvan havainnoinnin muodossa.

Myös eurooppalaisen ja amerikkalaisen sosiologian väliset suhteet saavat monta täsmennystä ja uuttakin tulokintaa Vidichin ja Lymanin teoksessa. Yksi kestävästä sosiologian myyteistä on ollut Parsonsin vaikutus ja merkitys eurooppalaisen sosiologian introdusoijana Yhdysvaltoihin ja hänen roolinsa suurena systeeminrakentajana. Vidich ja Lyman kuitenkin osoittavat vakuuttavasti, miten Parsonsin teoriat on pikemmin nähtävä hänen harvardilaisten opettajiensa Carverin ja Taussigin työn jatkona.

Amerikkalaisen yhteiskuntatieteen takaa paljastuukin yhtä hyvin ranskalainen systeeminrakennus, englantilainen evolutionistinen empirismi kuin saksalainen viime vuosisadan vaihteen sosiologia ja psykologia. Kun nämä eri vaikutteet uppoutuivat amerikkalaiseen todellisuuteen ja muokkautuivat uudelleen, ne tuottivat toisaalta amerikkalaisen pragmatismen sen eri muodoissaan, toisaalta positivismin, jonka taustalla seisoivat Comte ja rinnalla kehittyvä tilastotiede. Näiden avulla yritettiin sitten tarttua amerikkalaisen yhteiskunnan pääongelmaan: kuinka tämä entisten orjien, uusien siirtolaisten, voimakkaasti kasvavien kaupunkien, rikollisuuden ja korruption, nopean

teollistumisen nuori kansakunta ja alkava kulutusyhteiskunta voitaisiin muokata yhtenäiseksi, oikeudenmukaiseksi ja vapaaksi, ahkerista ja kurinalaisista moraalisisista yksilöistä muodostuvaksi kokonaisuudeksi.

Yhteiskuntatiede kehittyikin lukemattomina erilaisina variaatioina tiettyjen perusteemojen ympärille. Kukaan yhteiskuntatieteilijä ei ole täsmälleen samanlainen kuin joku toinen. Miksi olisikaan, jos hän haluaa luoda jotain uutta ja ajatella itse. Tämä on itsestään selvää, kun kiinnostuksen kohteena on yhteiskuntatieteiden historia siihen vaikuttaneiden henkilöiden kautta. Lopputulos tästä kuitenkin on, että kaikki vaikutusanalyysit voivat olla korkeintaan viitteellisiä ja yritykset tulkita yhteiskuntatieteiden historiaa erilaisten koulukuntien kautta usein hämäävät todellisuutta enemmän kuin sitä valaisevat. Sekä Suuren Teorian että abstraktin empirismin taustalla väijyy kummassakin tapauksessa yhtä lailla comtelaisuuden haamu.

Onko tällä sosiologian protestanttisen etiikan tarkastelulla merkitystä valtio-opin historian kannalta? Tietenkin. Ei valtio-opin historiaa voi erottaa sosiologian historiasta Yhdysvalloissa toiseen maailmansotaan saakka. Vasta toisen maailmansodan jälkeen, kummankin tieteenalan laajentuessa voimakkaasti, ne ovat menettäneet kosketusta toisiinsa (vaikka jatkavatkin yhteistyötä poliittikan sosiologian ja poliittisen sosiologian välityksellä). Tieteellisten byrokratioiden syntyessä nämä byrokraatit kehittävät myös omat suojautumismekanisminsa.

Konkreettisia esimerkkejä sosiologian ja valtio-opin välisistä molemminpuolisista vaikutussuhteista voitaisiin esittää lukemattomia. Sosiologia Columbian yliopistossa alkoi kehittyä ja muotoutua Giddingsin toimesta John W. Burgessin perustamassa Columbian yliopiston valtio-tieteellisessä tiedekunnassa ja siellä kuunteli Giddingsin luentoja muun muassa Charles E. Merriam, joka alkuaikojen kirjoituksissaan nojasi usein Giddingsin oppeihin, oli sitten kyseessä amerikkalaisen imperialismien puolustaminen tai demokratian suhde vapauteen ja yhteiskunnallisiin lakeihin.

Merriam oli vuorostaan myöhemmin henkilö, joka organisoivat niin valtio-opillista kuin sosiologista tutkimustakin palvelemaan yhteiskunnallista tehtäväänsä Rockefellerin rahoilla Chicagon yliopistossa. Chicagossa valtio-opin ja sosiologian väliset suhteet olivat muutoinkin erittäin läheiset. Merriam ja Harold D. Lasswell vaikuttivat useisiin sosiologeihin, sosiologit vuorostaan valtio-oppeisiin (esim. kaupunkisosiologian vaikutus Harold F. Gosnellin vaalitutkimuksiin). Kyse ei ole myöskään pelkästään sosiologian ja valtio-opin suhteesta. On otettava huomioon, että kaikkien tieteiden välillä oli kiinteä vuorovaikutus. Esimerkiksi historia ja maantiede vaikuttivat valtio-opin välityksellä sosiologiaan. Muun muassa Frederick Jackson Turnerin tilastojen käyttöä korostava esittämistapa oli erittäin merkityksellinen tilastollisen

tutkimusotteen leviämislle yhteiskuntatieteilijöiden pariin.

Kirjan merkitys politiikan tutkimuksen kannalta onkin juuri amerikkalaisen yhteiskuntatieteen monien juurien ja vaikutussuhteiden esiintuomisessa. Poliitiikan tutkijat ovat tieteenalansa historioissa antaneet turhankin yksiviivaisen kuvan oppialastaan. Behavioralismi ja muut politiikan tutkimuksen ismit ovat syntyneet jostain, mutta harvoin on kerrottu mistä, samalla kun on unohdettu esimerkiksi pragmatismien tärkeä merkitys.

*

Riccin kirjan eittämättömät ansiot ovat byrokratia-analysissa. Poliitiikan tutkimus yhteisönä, jossa yhteisön jäsenen arvo määritellään hänen julkaisujensa määrän, ei niiden laadun, avulla. Kilpailu pakottaa koko ajan keksimään sellaista, mitä muut eivät vielä ole sanoneet. Tämä vuorostaan johtaa yhä kapeampaan spesialisoitumiseen ja tieteenalan fragmentoitumiseen, samalla myös tietämättömyyteen toisten tutkijoiden töistä. Poliitiikan tutkijat ovat yleensä hyvin tyytymättömiä oman alansa tieteellisiin aikakauslehtiin. Koska he ovat erikoistuneet johonkin kapeaan erityisongelmaan, he eivät löydä montaakaan omaa intressiään käsittelevää artikkelia yhdestä lehdestä. Yleensäkin politiikan tutkijat eivät juuri lue toistensa kirjoituksia. Tähän vaikuttaa myös yksinkertaisesti kirjoitusten määrä. Jo Yhdysvalloissa ilmestyy yli 60 jollain lailla politiikan tutkimukseen liittyvää lehteä, samalla kun markkinoille tulee noin 400 uutta politiikan tutkijoille merkityksellistä kirjaa joka kuukausi. Kenelläkään ei ole, eikä voi olla, käsitystä kokonaisuudesta.

Käytännössä yhteiskuntatieteissä ei olekaan muita totuuden kriteerejä kuin valta ja tutkijoiden muodostamat »näkyvät yliopistot». Totuuden määrittelevät toisaalta ne joilla on valta määrittää asioita yhteisössä, toisaalta totuus määrityy myös eri tutkijoiden viiteryhmiä kautta. Saman tutkimussuuntauksen ja ystävän teksti on »totta», toisen tradition edustajan kirjoituksia ei edes kannata lukea. Tässä suhteessa ristidiidat ovat voimakkaasti lisääntyneet 1960-luvulta lähtien. Poliitiikan tutkijoiden määrän kasvu on johtanut yhteisen kokemuspohjan kaotamiseen, kuten Theodore J. Lowi on eräässä yhteydessä korostanut. Tämä lisää entisestään politiikan tutkimuksen hajoamista pieniin osakulttuureihin.

Niin kauan kuin on paikasta auringossa kilpailevia tutkijoita, niin kauan tulee olemaan enemmän julkaisuja, enemmän spesialisoitumista ja enemmän slangia. Tämä taas väistämättömästi johtaa tiedon hajoamiseen, ei kumulointumiseen. Kilpailu on kaikkein kovinta nuorten tutkijoiden keskuudessa. Valitettavasti yhteiskuntatieteet vaativat myös kokemusta yhteiskunnasta. Nuorilla tätä ei luonnollisista syistä kuitenkaan aina kovin paljoa ole. Yhteiskuntatieteelliset julkaisut ovatkin täynnä tärkeiltä

näyttäviä mitäänsanomattomia artikkeleita. Oma asemaansa pönkittävien nuorten kirjoittajien, ennen kaikkea miesten kannattaisi ehkä joskus muistaa sellainenkin esine kuin roskakori.

Yhteiskuntatieteiden kaoottisuutta lisää myös tutkijoiden välinen kritiikki, jossa kritiikkiä käytetään oman aseman luomiseen, ei tieteen kehittämiseen. Ricci osuu tärkeään ongelmaan käsitellessään luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden välistä eroa. Vaikka esimerkiksi behavioraalisen politiikan tutkimuksen edustajat ovat halunneet omaksua luonnontieteellisen metodologian, nämä samat tutkijat ovat samalla aina karsastaneet sitä, että eri tutkijat tutkivat samaa ongelmaa saman aineiston avulla. Sehän on tutkijaresursien tuhlausta! Kuitenkin luonnontieteissä on melkein sääntö, että maailman eri puolilla on saman ongelman parissa kamppailevia itsenäisiä tutkijaryhmiä. Luonnontieteissä kritiikki perustuu tutkimusten toistamiseen. Yhteiskuntatieteilijöiden kritiikki taas suuntautuu yleensä tutkimuksen sisäistä logiikkaa vastaan. Tutkimusta ei kritisoida sen tulosten perusteella, vaan siitä, että sen lähtökohdat ovat väärät, sen teoreettisesta viitekehystä puuttuu jotain oleellista, tutkija ei ole kiinnittänyt huomiota johonkin arvostelijan tärkeänä pitämään asiaan, johtopäätöksiä ei ole tehty niillä periaatteilla, jotka tutkija itse on esplikoinut jne.

Mitä tässä tilanteessa sitten politiikan tutkimuksen kehityksestä ja toisaalta yhteiskunnan tilasta huolissaan olevan politiikan tutkijan pitäisi tehdä? Riccin oma vastaus perustuu kahteen lähtökohtaan. Ensinnäkin, yhteiskuntien ongelmat eivät ole kiinni riittämättömästä tiedosta ja toiseksi, yliopistolaitoksia ei voida, eikä edes pitäisi, purkaa. Riccille yliopistot ovat välttämättömiä sivistyksen kehoja. On työskenneltävä olemassaolevan järjestelmän sisällä, mutta järjestelmää täytyy pyrkiä ohjaamaan uuteen suuntaan kriisin ratkaisemiseksi. Tosiasioiden keuhkaisuudesta sen sijaan ei tarvitse olla huolissaan, niitä on liiankin kanssa.

Ricci haluaisi vaihtaa näytelmän perusvireen tragedias-ta johonkin toiseen tyylilajiin. Omia preferenssejään hän ei kuitenkaan tämän suhteen kovin hyvin tuo esiin. Esitellessään omaa muutoksen strategiaansa eräänlaisena »robinhoodismina» (organisaation hyväksikäyttö pienten ja alistettujen puolustamiseksi), hän joskus tuntuu lähevävän ironian jaloa taitoa. Riccillä on ohjeita niin opiskelijoille kuin opettajille: uran alkuaikoina on viisasta olla näyttämättä mitään poikkeuksellisia lahjoja tai ilmaismasta turhan älykkäitä mielipiteitä. Vasta myöhemmin uran tultua taatuksi voi tutkija vähitellen rohkaista mieltä. Tällöinkin on vielä varmintaa ulkopuolista tutkimusrahoitusta haettaessa peittää tärkeät tutkimusongelmat, jotta rahoitusta löytyisi.

Riccin optimistisen tragedian mukainen ratkaisu on tutkijoiden sivistäminen, jotta he voisivat vuorostaan sivistää opiskelijoita ja kansalaisia. Sivistyksen perustana on historian tunteminen ja Suurten Kirjojen lukeminen. Ricci

vaatii tavallaan paluuta klassiseen sivistykseen, joka opettaa pohtimaan hyvän elämän perusteita, sillä hyvää elämää ei voi opettaa ulkopuolelta, sen on synnyttävä meissä itsessämme. Tieto ei voi korjata yhteiskunnan ongelmia yhteiskunnallisena manipulaationa, hyvä yhteiskunta syntyy sisäisesti moraalisisista ihmisistä.

*

Jos moderni yhteiskuntatiede todella syntyy teologiasta uskona parantaa yhteiskuntaa tieteen keinoin, mitä jos me menetämme tuon uskon. Näinhän näyttää tänään monelle käyneen ja Vidichin ja Lymanin teos on hyvä esimerkki tästä. Käymällä läpi sosiologian historiaa he etsivät ainesosia, joiden varaan uusi sosiologia voitaisiin rakentaa. Hylkäämällä positivistien ja funktionalistien uskon, että yhteiskunnan ongelmat ovat ratkaistavissa järjen ja tieteen avulla, he kääntyvät hyvinkin heterogeenisen sosiologijoukon (Sumner, John Cummings, Teggart, Park, Blumer, Goffman) puoleen. Nämä edustavat heidän mielestään sellaisia tutkijoita, jotka ymmärtävät yhteiskunnan eksistentiaalisista ilmiöistä ja historian sattumista koostuvana mahdollisuuksien maailmana, jossa yksilöt toimivat vapauden ja determinismin välimaastossa. Puritanismin poikkeavuuden käsite on karsittu pois yhteiskunnallisesta ajattelusta ja korvattu ihmisten oikeudella olla erilaisia. Arkielämän alakulttuurien tutkimus taas auttaa löytämään uusia teitä yksilöllisyyden rakentamiseen.

Vidich ja Lyman etsivät vastausta modernin teollisen yhteiskunnan ongelmiin. Modernissa yhteiskunnassa näyttää kuitenkin usko moderniin ajatteluun kadonneen. Nykyaikajattelun suhteen elämme aikaa, jota on nimetty muun muassa postmoderniksi toimintatilanteeksi. Vaikka nykyinen keskustelu postmodernismista on Suomessa ajautunut usein hakoteille ja muoti-ilmiöksi, on siinä Jean-Francois Lyotardin esittämässä muodossa erittäin tärkeä ydin: yhteiskunnallisen kehityksen tuloksena yhteiskunnallisen tiedon legitimointi on joutunut kriisiin.

Tästä näkökulmasta voidaan tulkita Vidichin ja Lymaninkin uuden etsintää. Jos jumalalla eikä tieteellä enää voida legitimoida tietoa, mikä on seuraava mahdollisuus? Lyotard itse tarjoaa ratkaisuksi paralogiaa, tavallaan yksilöiden praksista. Sehän on myös pragmatismien ja symbolisen interaktionismin vastaus. Mutta muitakin vastauksia on olemassa. Eikä tässä suhteessa marxismikaan ole menettänyt ajankohtaisuuttaan. Marxismi on olemassa messiaanisisessa muodossaan, mutta onhan marxismia aina sekoitettu kaikkeen, kuten esimerkiksi Vidich ja Lyman osoittavat analysoidessaan Luther Lee Bernardin tuotantoa, jossa yhtyivät niin marxismi kuin positivistinen usko tieteseen tilastotieteellisine sovellutuksineen. Mutta marxismi voidaan tulkita myös todellisena emansipatorisena käytäntönä, jonka yhteydet pragmatismiin eivät ole kovinkaan kaukaiset. Siinä mielessä Vidichin ja Ly-

manin hylkimä marxismi on yhtä postmoderni vaihtoehto kuin heidän omakin ratkaisunsa.

*

Riccin vastaus ei ole selvästikään nykykuodikkaan postmodernin tutkijan vastaus. Mutta Riccin kirja on välillisesti oiva esimerkki siitä, mitä ennen kaikkea Jean-Francois Lyotardin käsitteellä 'postmoderni toimintatilanne' voitaisiin tarkoittaa yhteiskuntatieteissä. Moderni yhteiskuntatiede syntyy uskona tieteseen ja totuuteen. Kuitenkin oman organisoitumisensa tuloksena yliopisto tuhoaa uskon näihin molempiin. Yliopistojen tehtäväksi ei enää asetukaan kansakunnan rakentamisesta huolehtivan eliitin kouluttaminen, » vaan järjestelmän varustaminen pelaajilla, jotka kykenevät asianmukaisella tavalla täyttämään paikkansa instituutioiden tarvitsemissa pragmaattisissa tehtävissä». (Lyotard)

Lyotard kuvaa juuri sitä, miten tämä tilanne merkitsee perinteellisen yliopiston kuolemaa: professorit korvautuvat tietokoneilla ja työryhmillä. Yliopisto menettää alkuperäisen merkityksensä. Tällöin katoaa myös usko Suuriin Kertomuksiin. Lyotardin analyysin lisäksi on myös selvästi nähtävissä miten yhteiskuntaa säilyttävät voimat tällä hetkellä turvautuvat muihin instituutioihin kuin yliopistoihin (mm. yksityistämisen kautta), vastarintavoimat taas erilaisiin vastakulttuureihin. Jälkimmäisetkään eivät kuitenkaan enää luota Suuriin Kertomuksiin, vaan kokeilevaan toimintaan. Julkisuuden luonteen muuttumisen mukana myös tutkijat ja opettajat etsiyvät yliopiston ulkopuoliseen julkisuuteen.

Riccin oma ratkaisu onkin sympaattinen, osittain oikea, mutta kuitenkin tavallaan astumista menneisyyteen ja tämän vuoksi käytännössä mahdoton toteuttaa. Se ei ota huomioon juuri julkisuuden luonteen muuttumista, eikä sitä, että tieto on aina ollut vallan välikappale ja nyt tiedon edellytysten muuttuessa, myös yhteiskunnallinen valta saa koko ajan uusia muotoja. Me tarvitsemme historian ja Suurten Kirjojen tuntemusta, mutta samaan aikaan meidän olisi pystyttävä näkemään ja käyttämään uuden informaatioteknologian mahdollisuuksia hyväksemme. Lyotardia mukaillen, valta tulee olemaan siellä, missä on kykyä käyttää erilaisia tietoja, tietorekistereitä jne. Tieto muuttuu peliksi erilaisissa tilanteissa ja näin on jo käynytkin itse tieteissä. Ne ovat hajonneet erilaisiin diskursseihin, joita pelien osanottajat käyttävät eri tavalla hyödykseen erilaisissa tilanteissa. Tässä tilanteessa mielikuvitus nousee keskeiseen asemaan, yksittäisten pelaajien kyky toteuttaa uusi siirto tai muuttaa pelin sääntöjä. Käytäntö asettuu ratkaisevaan osaan. Itse asiassa tämä antaa viitteitä sille, miksi amerikkalaisella pragmatismilla, symbolisella interaktionismilla ja etnometodologialla on tällä hetkellä entistä enemmän kysyntää esimerkiksi sosiologien keskuudessa.

Mutta Lyotardin postmodernistinen toimintatilanne ja

paralogia sen ratkaisuna tarvitsevat myös oman metadiskurssinsa. Lyotardillekin kysymys oikeudenmukaisuudesta on keskeinen, samalla kun hän vaatii demokraattista yhteiskuntaa, jossa kaikilla on periaatteessa mahdollisuus käyttää informaatiopankkeja hyväkseen. Demokratia ja oikeudenmukaisuus! Mutta nehän vievät takaisin juuri Riccin Suuriin Kirjoihin. Kyllä. Ja tässä on myös Riccin ratkaisun rationaalinen ydin, vaikka Ricci itse ei asiaa näin mielläkään.

Kun Riccin moraalinen päätös kuoritaan hänen teoksestaan, hylätään hänen vaatimuksensa Suurista Kirjoista Suurena Kertomuksena ja mietitään uudelleen vaihtoehtoja, joita kriittisellä tutkijalla on käytettävissään, Ric-

cin kirja avaa monia mielenkiintoisia näköaloja. Poliittikan tutkimuksen tragedia on ollut tieteen ja demokratian yhteensovittamattomuus. Pyrkinessään laajentamaan yhteiskunnallista demokratiaa politiikan tutkimus tarvitsee uutta käsitystä tieteestä. Ehkä tämä ei kuitenkaan ole mahdollista enää yliopistojen sisällä, niin pitkälle yhteiskuntatieteiden byrokratisoituminen ja ammattimaistuminen jo tuntuu edenneen. Mutta tähän ei ole Riccin teoksen vika.

ERKKI BERNDTSON
